

Perhetyö lastensuojeluyksikössä

Tutkimuksellinen kehittämistyö

Sari Paavolainen

Hilkka Pekkala

Opinnäytetyö, AMK

Joulukuu 2022

Sosionomi (AMK)

Paavolainen, Sari & Pekkala, Hilikka

Perhetyö lastensuojeluyksikössä. Tutkimuksellinen kehittämistyö.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Joulukuu 2022, 63 sivua.

Sosionomin tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Opinnäytetyö toteutettiin toimeksiantona eräälle erityistason lastensuojeluyksikölle. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia ja mallintaa lastensuojeluyksikön perhetyötä. Toimeksiantaja toivoi saavansa tietoa ohjaajien haasteista, onnistumisista ja mahdollisista tuen tarpeista perhetyössä. Opinnäytetyön tavoitteena oli löytää keinoja ohjaajien tueksi perhetyöhön sekä keinoja edistää luottamuksellisen yhteistyösuhteen syntymistä lastensuojeluyksikön sekä sijoitettujen lasten vanhempien kesken.

Opinnäytetyön toteutustapa oli tutkimuksellinen kehittämistyö. Kehittämisprosessi eteni lineaarisesti ja se koostui tavoitteen määrittelystä, suunnittelusta, toteutuksesta, arvioinnista ja päättämisestä. Opinnäytetyön tutkimuksellinen osio toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja aineistoa kerättiin kahdella menetelmällä. Toinen menetelmä oli lastensuojeluyksikön omaohjaajina toimiville ohjaajille anonyyminä toteutettu Webropol-kysely ja toinen ohjaajien kanssa ryhmätöinä toteutetut palvelumuotoilun mukaiset asiakasprofiilit.

Aineisto analysoitiin pääasiassa aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, osa myös teorialähtöisesti. Keskeisinä tuloksina havaittiin, että lastensuojeluyksikössä tehtävä perhetyö perustuu ohjaajien vahvaan osamiseen. Perhetyö on suunnitelmallista, tavoitteellista, osallistavaa ja aloitteellista. Mukana eläminen perheiden tilanteissa ja vahva ammatillisuus näkyivät tuloksissa. Suurimmat kehittämistarpeet liittyivät jaetun vanhemmuuden käsittelyyn ja vuorovaikutussuhteeseen vanhempien kanssa. Perhetyön haasteiksi ohjaajat kokivat vanhempien sitoutumattomuuden perhetyön tavoitteisiin, luottamuksen puutteen ja haastavien tunteiden käsittelemättömyyden. Osa kehittämistoiveista liittyi työn rakenteisiin ja työtapoihin.

Kehittämistyön lopputuotoksena syntyi vanhemmille annettava esite lastensuojeluyksikön perhetyöstä. Ohjaajien työn tueksi syntyi tunteisiin liittyvä työväline, jolla voidaan vastata sijoituksen aiheuttamien tunteiden käsittelyyn. Johtopäätöksenä toimeksiantajan kanssa todettiin, että yhteistyön tavoista ja tavoitteista sopiminen perheen ja lastensuojeluyksikön kesken on tärkeää luottamuksellisen suhteen rakentumisessa ja perhetyön tavoitteiden saavuttamisessa.

Avainsanat (asiasanat)

Lastensuojelu, sijaishuolto, perhetyö, perhe, vanhemmuus

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Paavolainen, Sari & Pekkala, Hilikka

Family work in child welfare unit. Research development work.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, December 2022, 63 pages

Bachelor's Degree Programme in Social Services. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The thesis was carried out as an assignment for a special level child welfare unit. The purpose of the thesis was to explore and model the family work of the child welfare unit. The client hoped to get information about the counsellors' challenges, successes, and possible support needs in family work. The aim of the thesis was to find ways to support counsellors in family work and ways to promote the creation of a trusting and cooperative relationship between the child welfare unit and the parents of the placed children.

The thesis was implemented as a research development work.

The development process progressed linearly and consisted of goal definition, planning, implementation, evaluation, and decision. The research part of the thesis was done as a qualitative study and the data was collected by using two methods. One of the methods was a Webropol survey conducted anonymously for counsellors and the other was customer profiles in accordance with the service design implemented as group work with the counsellors.

The data was analyzed with the help of data-driven content analysis, some also theory oriented. The key finding was that the family work in the child welfare unit is based on the counsellors' strong competence. Family work is planned, goal-oriented, inclusive, and proactive. Involvement in family situations and strong professionalism appeared in the results. The biggest development needs were related to handling shared parenting and interaction with parents. The counsellors felt that the challenges of family work were parents' lack of commitment to the goals of family work, lack of trust, and incomprehension of challenging emotions. Some of the development wishes were related to work structures and working methods.

The final output of the development work was a brochure on the family work of the child welfare unit for parents. To support the counsellors' work, a tool related to emotions was created, which can be used to deal with the emotions caused by placement. It was concluded with the client that agreeing on the methods and goals of cooperation between the family and the child welfare unit is important in building a trusting relationship and achieving the goals of family work.

Keywords/tags (subjects)

Child welfare, foster care, family social work, family, parenthood

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Lastensuojelun sijaishuolto	4
3	Perhetyö	6
3.1	Sijaishuollon perhetyö.....	7
3.2	Ratkaisu- ja voimavaralähtöisyys	12
4	Perhe	14
4.1	Mikä on perhe?	14
4.2	Perheen vuorovaikutussuhteet.....	15
5	Vanhemmuus	19
5.1	Mitä on vanhemmuus?	19
5.2	Jaettu vanhemmuus	21
5.3	Vanhemmuuden muutos	23
6	Kehittämistyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	24
7	Toteutus	25
7.1	Tiedontuotanto	26
7.2	Toimijoiden osallistuminen	27
7.3	Kehittämispöytä	27
7.4	Kehittämistyön menetelmät	29
7.5	Aineiston keruu	30
7.6	Kehittämistyön aineisto ja sen analysointi.....	31
8	Tulokset	36
8.1	Perhetyön kuvailu ja perhetyön tavoitteet.....	36
8.2	Perhetyössä koetut haasteet ja onnistumiset	38
8.3	Tuki perhetyöhön on riittävää.....	39
8.4	Perhetyö on eri ammattilaisten yhteistyötä	40
8.5	Yhteenveto kehittämiskohteista	40
9	Pohdinta	41
9.1	Keskeisten tulosten tarkastelu	41
9.1.1	Ohjaajien ammatillisuus	41
9.1.2	Jaetun vanhemmuuden haasteet	43
9.1.3	Yhteistyön sujuvuus	44
9.2	Eettisyys ja luotettavuus	46
9.3	Johtopäätökset ja kehittämissuositukset.....	48

9.4 Kehittämistyön suuntaaminen	49
Lähteet	52
Liitteet	57
Liite 1. Kysely ohjaajille	57
Liite 2. Perhetyön esite, etusivu	58
Liite 2. Perhetyön esite, takasivu	59
Liite 3. Työväline tunteiden käsittelyn tueksi	60
Liite 4. Aineistonkeruuseen liittyvä saatekirje	61
Liite 5. Suostumuslomake	62
Liite 6. Empatiakartta	63
Kuviot	
Kuvio 1. Kehittämisprosessin eteneminen.....	29
Kuvio 2. Ohjaajien ilmauksia perhetyöstä.....	37
Kuvio 3. Perhetyön onnistumisia ja haasteita.....	38
Kuvio 4. Keskeisimmät kehittämiskohteet aineiston perusteella.....	41
Taulukot	
Taulukko 1. Esimerkki aineistolähtöisestä analyysistä	34
Taulukko 2. Esimerkki teorialähtöisestä analyysistä.....	35
Taulukko 3. Mitä lisätuki voisi olla	39

1 Johdanto

Vuonna 2021 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17 727 lasta. Määrä oli 1,6 % kaikista alle 18-vuotiaista lapsista. Sekä huostaanotot että kiireelliset sijoitukset olivat vähentyneet edellisestä vuodesta, huostaanotot jo kolmatta vuotta peräkkäin. (Forsell & Kuoppala 2022, 9.) Vähentymistä selittää osaltaan sosiaalihuoltolain uudistus vuodelta 2015, joka on suunnannut lapsiperheiden palveluita ennaltaehkäisevään suuntaan. Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle koskettaa kuitenkin edelleen suurta joukkoa lapsia ja vanhempia ja lapsen sijoittaminen on useimmiten molemmille osapuolille kriisi. Näissä perheissä sijaishuollon perhetyö on osa arkea ja vanhemmuutta jaetaan sijaishuoltopaikan kanssa.

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on viimesijainen toimi lapsen suotuisan kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Lastensuojelulain tavoite perheen jälleenyhdistämisestä lapsen etu huomioiden ohjaa lastensuojelulaitosten ohjaajia vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä (L 417/2007, 4 §). Perhetyötä tehdään myös niissä tilanteissa, joissa kotiutuminen ei ole todennäköistä. Sijaishuollon perhetyön kehittäminen on tärkeää, koska työ on haastavaa ja alati muuttuvaa. Eettisiä ristiriitoja saattaa herättää lapsen edun ja vanhemman edun ristiriitaisuudet. Lapsen edun tulee ohjata kaikkea lastensuojelutyötä, toisaalta laki edellyttää myös vanhemman tukemista (L 417/2007, 4 §, 30 §). Lainsäädännön lisäksi perhetyön tavoitteet nousevat perheiden yksilöllisistä tarpeista, työntekijöiden tulee osata yhdistää monenlaisia vaateita ja tavoitteita lapsen etua edistäväksi kokonaisuudeksi.

Yhteiskuntamme rakenteet ja arvot ovat muuttuneet valtavasti viime vuosikymmeninä. Myös perheen ja vanhemmuuden rakenteet uusiutuvat. Perhe on jokaisen yksilöllinen kokemus, jota ei ulkopuolelta voida määritellä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 9–23.) Vanhemmuutta voi toteuttaa lukuisin eri tavoin ja internetin sekä sosiaalisen median myötä tieto vanhemmuuden eri mahdollisuuksista leviää. Sosiaalityön perhetyö on aina interventio perheeseen eli arviointia ja puuttumista, ja silloin ollaan tekemisissä perheen intiimiyden ja henkilökohtaisten asioiden äärellä (Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 46; Reijonen 2005, 10). Tämä vaatii hienotunteisuutta, etenkin sijaishuollossa perheen kriisitilanteen äärellä. Perhetyö on tasapainoilua tuen ja kontrollin välimaastossa eikä suinkaan helppoa palvelua annettavaksi (Uusimäki 2005a, 31–41; Pyhäjoki 2005, 75–77). Perhetyö on tärkeä osa sijaishuollossa tehtävää työtä ja se ansaitsee olla kehittämissuunnitelman keskiössä.

Tässä opinnäytetyössä pureuduttiin erään erityistason lastensuojeluyksikön perhetyön kehittämiseen. Opinnäytetyö pyrki vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Mitä perhetyö on juuri tässä lastensuojeluyksikössä ja miten perhetyötä voisi kehittää? Opinnäytetyössä käytetään käsitettä perhetyö, vaikka lastensuojelulain mukaan perhetyö sanana liittyy avohuollon tukitoimenpiteisiin (L 417/2007, 36 §). Opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämistyö ja se on tehty toimeksiantona lastensuojeluyksikölle, jossa on seitsemän paikkaa alle 13-vuotiaille lapsille. Aineistoa kehittämistyön pohjaksi kerättiin ohjaajilta kahdella tavalla: asiakasprofiilien luomisella ja anonyymillä kyselyllä (Liite 1). Aineisto analysoitiin pääasiassa aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä, osa myös teorialähtöisesti.

Kehittämistyön tavoitteena oli tukea ohjaajien työtä. Talentian tutkimuksessa (2021) lastensuojelun laitoshoidossa työskentelevistä lähes kaikki, 95 % kokivat henkistä kuormittuneisuutta työssään. Sijaishuollon tämänhetkinen ongelma on osaavien työntekijöiden rekrytointi ja heidän pitämisenä alalla. (Tiili & Kuokkanen 2021, 4, 26.) Pätevän henkilöstön sitoutuminen alaan vaikuttaa suoraan lastensuojelun laatuun. Siksi kaikki toimet, jotka tähtäävät laitoshoidon työntekijöiden pitämiseksi alalla, on syytä huomioida. Tavoitteena oli myös yhteistyön parantaminen sijoitetun lapsen vanhempien ja lastensuojeluyksikön kesken sekä vanhempien tukeminen sijoitusprosessissa.

Opinnäytetyön tietoperusta muodostuu lastensuojelun, sijaishuollon, perhetyön ja perheen sekä vanhemmuuden ympärille. Systemaattisen tiedonhaun avulla pyritään etsimään olennaiset tiedonlähteet halutuista aiheista (Lukin, Isojärvi, Mäkelä & Peltonen 2021). Käytettyjä hakusanoja olivat muun muassa sijaishuolto, perhetyö, perheohjaus, jaettu vanhemmuus, rinnakkaisvanhemmuus, ratkaisu- ja voimavaralähtöisyys, kiintymyssuhdeteoriat ja systeemiteoria sekä tutkimus- ja kehittämistoiminta. Teoriaosuuden koostamisessa tietokantoina käytettiin Melindaa, Finna.fi:tä ja Social Care Onlinea. Tietokantojen lisäksi tehtiin manuaalista hakua muun muassa väitöskirjojen ja Pro Gradujen lähdeluetteloista. Aineiston valinnassa pyrittiin monipuolisuuteen. Lähteistä löytyy sekä tieteellisiä, ammatillisia että virallistiedonlähteitä.

2 Lastensuojelun sijaishuolto

Sijaishuolto on osa lastensuojelua ja lastensuojelua ohjaavat periaatteet on kirjattu lastensuojelulakiin (L 417/2007). Lapsen suotuisan kehityksen edistäminen, vanhempien tukeminen, perheen

ongelmien ehkäiseminen ja varhainen puuttuminen ongelmiin ovat lastensuojelua ohjaavia keskeisiä periaatteita (L 417/2007, 4 §). Laki korostaa vanhempien ensisijaista vastuuta lasten hyvinvoinnista. Suomen lainsäädäntö on yhteneväinen YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa, johon Suomi liittyi vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimus on alle 18-vuotiaita koskeva ihmisoikeussopimus ja se korostaa kaikkien lasten yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä sekä oikeutta hyvään elämään ja mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 12.) Lapsen oikeuksien sopimus on keskeisin kansainvälinen ihmisoikeussopimus, johon lapsia koskevat päätökset ja viranomaismenettelyt pohjautuvat (Araneva 2016, 5).

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden vaatimalla tavalla (L 417/2007, 49 §). Lastensuojelulain (L417/2007, 57 §) mukaan laitoshuollolla tarkoitetaan lastenkodeissa, koulukodeissa tai näihin rinnastettavissa olevissa lastensuojelulaitoksissa annettavaa sijaishuoltoa tai lain 37 §:n mukaan toteutettua avohuollon tukitoimen sijoitusta. Saastamoinen (2010, 89) täsmentää, että lastenkoteihin ja koulukoteihin rinnastettavia yksiköitä ovat esimerkiksi vastaanottokodit ja laitosluvan saaneet ammatilliset perhekodit. Ennen sijaishuollon toimenpiteisiin ryhtymistä tulee ensisijaisesti käyttää avohuollon tukitoimia, ellei lapsen etu muuta vaadi (L 417/2007, 4 §). Lapsen etu on yksi lastensuojelutyötä ohjaavista periaatteista ja menee aina kaikkien muiden periaatteiden edelle (L 417/2007, 4 §; L 1301/2014, 5 §; Lastensuojelun laatusuositus 2019, 13). Sijaishuollon tavoitteena on turvata lapsen suotuisa kehitys ja hyvinvointi yksilöllisten tarpeiden mukaan, silloin kun se ei ole mahdollista lapsen biologisessa perheessä (L 407/2007, 4 §).

Suurin osa kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista oli vuonna 2021 joko huostaanotettuina tai kiireellisesti sijoitettuina (Forsell & Kuoppala 2022,1). Sijoituksen päätöspäätöksen perusteena voi olla kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton lisäksi myös avohuollon tukitoimi, jolloin sijoituksen pituus on lähökohdiltaan lyhyempi (L 417/2007, 37 b §). Samalla lapsella voi olla myös useampia, peräkkäisiä eri sijoitusperusteita sijoituksen taustalla. Sijaishuolto on viimesijainen toimi lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa. Lapsen sijoittamisella kodin ulkopuolelle joudutaan puuttumaan lapsen ja perheen perus- ja ihmisoikeuksiin. Lainsäädäntö antaa luvan puuttua näihin oikeuksiin silloin, kun lapsen etu sitä vaatii. Toisaalta viranomaisten on toimittava ihmis- ja perusoikeuksia kunnioittaen. Tämä

ristiriita puuttumisen ja ihmis- ja perusoikeuksien toteutumisen välillä vaatii viranomaisilta erityistä hienovaraisuutta ja huolellista harkintaa. (Araneva 2016, 4–5.)

3 Perhetyö

Uusimäen (2005b) mukaan yhtä selkeää määritelmää perhetyölle ei ole olemassa. Uusimäki kuvaillee perhetyöhön liittyvän laajaa käsitteistöä, kuten kotipalvelu, avohuollon perhetyö, perhekuntoutus, perheterapia, perheneuvonta, sijaishuollon perhetyö ja niin edelleen. (Uusimäki 2005b, 7–8.) Perhetyön käsitettä ei ole laissa tai muutoinkaan tarkasti määritelty, joten erilaiset näkökulmat ja määrittelyt voivat aiheuttaa hämmennystä (Vilén ym. 2010, 24). Perhetyöstä käytetään myös käsitettä perheohjaus, jolloin työskentelyn lähtökohtana on lapsiperheiden ohjaus ja neuvonta (Rönkkö & Rytönen 2010, 27).

Perhetyötä voidaan jaotella sen mukaan, kuka perhetyötä tekee, missä tekee ja mitkä ovat perhetyön tavoitteet. Rönkkö ja Rytönen (2010) jäsentävät monimuotoista perheiden kanssa tehtävää työtä eri toimintaympäristöjen, elämänalueiden ja sille asetettujen lähtökohtien mukaan. Toimintaympäristönä voi toimia esimerkiksi päiväkotia, seurakunta tai sosiaalitoimi. Eri elämänalueisiin liittyvä perhetyö voi tapahtua esimerkiksi neuvoloissa, kouluissa tai mielenterveyspalveluissa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.) Lähtökohdiltaan perhetyötä voidaan jaotella kevyempään ohjaukseen ja neuvontaan tai vaativimpiin tilanteisiin, joissa lapsen turvallisuus on vaarantunut. Rönkkö ja Rytönen (2010) jakavat perhetyötä myös sen mukaan, millaista apua perhe tarvitsee. Ehkäisevä perhetyö liittyy kaikille perheille tarjolla oleviin palveluihin, kriisiperhetyö kohdennettuun tukeen haastaviin elämäntilanteisiin ja korjaava perhetyö perheen kärjistyneisiin ongelmiin. (Rönkkö & Rytönen 2010, 33–34.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimena annettavan tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen kohdalla voidaan puhua joko kriisiperhetyöstä tai korjaavasta perhetyöstä (L 417/2007, 36 §). Tällöin tavoitteena on lapsen olosuhteiden parantuminen niin, että huostaanotto voidaan ehkäistä.

Käytännössä perhetyö voi olla esimerkiksi vanhemmuuden ja perheen vuorovaikutustaitojen tukemista ja arjenhallintaan sekä kasvatukseen liittyvää ohjausta. Myös parisuhteen tukeminen vanhemmuutta vahvistavaksi, perheen toimintakyvyn varmistaminen kriisitilanteissa sekä perheen sosiaalisten verkostojen vahvistaminen ovat perhetyön lähtökohtia. (Vilén ym. 2010, 26.) Perheen elämästä nousee siis jokin tarve, joka on peruslähtökohta perhetyölle (Rönkkö & Rytönen 2010,

27). Myös Reijonen (2005) kuvaa perhetyön tavoitteiden olevan moninaisia ja jokaisen perheen kohdalla yksilöllisiä. Tavoitteita yhdistää pyrkimys siihen, että perhe pärjäisi itsenäisesti ilman ulkopuolisia tukitoimia. (Reijonen 2005, 11.)

Perhetyön aloittaminen on aina interventio, jonka tavoitteena on saada aikaiseksi myönteisiä muutoksia lapsen kasvuolosuhteissa ja perheen hyvinvoinnissa. Reijonen (2005, 10) kuvailee, kuinka perhetyö on toisaalta perheen ja vanhempien tukemista, toisaalta kontrollia ja puuttumista perheen arkeen interventioiden avulla. Perhetyö onkin tasapainoilua tuen ja kontrollin välimaastossa. Myös Eriksson ja Arnkil (2005) kirjoittavat, että auttamistyössä on aina läsnä tukea ja kontrollia. Tuki ja kontrolli voivat olla voimaannuttavia tai alistavia. Alistava tuki on esimerkiksi asiakkaan puolesta tekemistä ja riippuvuuden luomista palveluun, alistava kontrolli taas työntekijän omien normien puskemista ja asiakkaan yksilöllisyyden mitätöintiä. Voimaannuttavaa tukea on muun muassa kannustaminen ja voimavarojen näkyväksi tekeminen, voimaannuttavaa kontrollia on rajojen asettaminen, huolten jäsentäminen sekä asiakkaan oman hallinnan lisääminen. (Eriksson & Arnkil 2005, 31–33.) Sosiaalityön perhetyössä on huomioitava lastensuojelulain ensisijainen edellytys lapsen edun turvaamiseen, mutta myös vaatimus perheiden tukemiseen (Reijonen 2005, 10). Tasapainoilu näiden kahden vaateen välillä ei Pyhäjoen (2005) mukaan ole työntekijöille helppoa. Työntekijät mielellään olisivat vain tukijan roolissa, ja kontrolloijan rooli olisi jollakin toisella taholla. Tämä ei tietenkään ole mahdollista, sillä kaikkeen vuorovaikutukseen ja auttamistyöhön kuuluu myös kontrollielementtejä. (Pyhäjoki 2005, 71–75.)

3.1 Sijaishuollon perhetyö

Sijaishuollossa tehtävä perhetyö on lastensuojelutyöhön eli sosiaalityöhön kuuluvaa perhetyötä. Uusimäki (2005b, 16) kuvaa, että sosiaalityön perhetyö voi olla ennaltaehkäisevää tai liittyä huostaanoton uhan, sijoituksen tai jälkihuollon aikaiseen tilanteeseen. Heino, Berg ja Hurtig (2000) ryhmittelivät tutkimuksessaan lastensuojelun perhetyön laitoshuollon, välimaaston ja avohuollon perhetyöhön. Laitoshuollon toimintaan ryhmiteltiin työmuodot, joissa pääpaino on lapsen sijoituksen aikaisessa työskentelyssä ja työ tapahtuu laitoksen tiloissa. Välimaaston työhön kuuluivat lastensuojelulaitoksissa kehitellyt, mutta avohuollolliset työmuodot, joissa lastensuojelulaitos on tukirakenteena. Palvelua on voitu antaa laitoksessa tai viedä perheen kotiin. Avohuollon työmuotoja olivat taas ne perhetyömuodot, joissa laitos ei ollut tukirakenteena ja tukitoimet on

pääsääntöisesti viety perheen kotiin. Avohuollon perhetyömuotoja järjestivät sosiaalitoimi, kotipalvelu ja järjestöt. (Heino ym. 2000, 12–13.) Tässä opinnäytetyössä on keskitytty sijaishuollon perhetyöhön, eli laitoshuollon ja välimaaston perhetyömuotoihin.

Kuten todettua, perhetyön kenttä on laaja ja sitä voidaan lähestyä monista eri näkökulmista. Laakso (2009) tekee tutkimuksessaan eroa muun perhetyön ja sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän perhetyön välille puhumalla perhetyön sijasta vanhempien kanssa tehtävästä työstä. Työtä tehdään pääsääntöisesti muualla kuin perheen kodissa ja lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta vastaavat sijaishuollon työntekijät tai lapsesta huolehditaan yhteistyössä työntekijöiden ja vanhempien kesken. (Laakso 2009, 186.) Lapsi voi olla sijoitettuna avohuollon tukitoimena, kiireellisesti, huostaan otettuna tai jälkihuollon toimena (L 417/2007, 37 §, 37 b §, 38 §, 40 §).

Olipa sijoituksen taustalla mikä tahansa edellä mainituista, perhetyön keskeisin tavoite on kaikissa tapauksissa sama, lapsen kotiin palaamisen mahdollistaminen. Lainsäädäntö korostaa lapsen oikeutta omiin vanhempiinsa lapsen etu huomioiden. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja sijoituksen katsotaan olevan väliaikainen toimi. (L 417/2007, 2 §, 4 §.) Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tehdään asiakassuunnitelma ja siihen kirjataan, millä tavoin otetaan huomioon tavoite perheen jälleenyhdistymisestä. Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, yhteydenpito- ja yhteistoimintatavat lapsen vanhempien ja muiden läheisten kanssa sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, vanhemmille ja huoltajille. Huostaanotetun lapsen vanhemmalle laadittavaan erilliseen asiakassuunnitelmaan tulee olla kirjattuna ne toimet, joilla vanhemmuutta tuetaan ja perheen jälleenyhdistämistä tavoitellaan. (L 417/2007, 30 §.) Saastamoinen (2010) korostaa, että vanhempien tukeminen lapsen sijaishuollon aikana on keskeinen osa sijaishuoltoa. Vanhempien kannustaminen ja tukeminen kuntouttavien palveluiden ja tuen piiriin on tärkeää. (Saastamoinen 2010, 86.)

Vaikka perheen jälleenyhdistäminen on lastensuojelun keskeisimpiä tavoitteita, aina kotiinpaluu ei ole mahdollista. Huostaanottoja puretaan harvoin perheen jälleenyhdistämistavoitteesta huolimatta. (Forsell & Kuoppala 2022, 9.) Silloinkin lapsen ja vanhemman välistä suhdetta tulee tukea. Lapsen perheen kanssa tehtävää työtä tehdään aina lapsen etu edellä (L 417/2007, 4 §). Lapsen etu tarkoittaa muun muassa sitä, että huolehditaan ja turvataan lapselle läheiset ihmissuhteet

(Lastensuojelun laatusuositus 2019, 13). Sijaishuollon kohdalla laki ei puhu perhetyöstä, vaan läheisten ihmissuhteiden ylläpidosta ja yhteistyöstä sijoitetun lapsen vanhempien kanssa (L 417/2007, 50 §, 52 §). Sijoitetun lapsen kannalta merkityksellistä on yhteydenpidon mahdollistamisen lisäksi se, miten läheissuhteita käsitellään sijaishuollossa. Läheissuhteisiin voi liittyä epävarmuutta, konflikteja tai huolenaiheita ja lapsi tarvitsee tilaa ja mahdollisuuksia pohtia näitä huolia yhdessä sijaishuoltoapaikan ja läheisten kanssa. (Laakso 2019, 47.)

Laki velvoittaa toimimaan yhteistyössä vanhempien kanssa, mutta yhteistyön sisällöstä ei ole laissa tarkempaa ohjeistusta, muuta kuin se, että sen tulee olla suunnitelmallista (L 417/2007, 30 §). Sosiaalihuollon asiakaslaki ohjaa toimimaan siten, että asiakas saa laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja kohtelua (L 812/2000, 4 §). Laakson (2009) mukaan lastensuojelulaitoksesta käsin tehtävä perhetyö voidaan jakaa käytännölliseen kasvatuskumppanuuteen, vanhemmuuden kontrollointiin ja vanhemmuuteen houkutteluun. Käytännöllinen kasvatuskumppanuus on usein arkisten lapseen liittyvien asioiden hoitamista tai niistä keskustelemista. Vanhemmuuden kontrollointi liittyy lapsen suojelemiseen vahingoittavilta asioilta ja vanhemmuuteen houkuttelua tarvitaan niiden vanhempien kohdalla, joiden yhteydenpito lapseen on katkonaista tai sitä ei ole ollenkaan. (Laakso 2009, 221–223.) Asetelma sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävässä perhetyössä on muuttunut perustavanlaatuisesti verrattuna avohuollon tehostettuun perhetyöhön tai perhekuntoutuksessa tehtävään perhetyöhön. Lapsen huolto on siirtynyt tai on mahdollisesti lähellä siirtymistä vanhemmilta kodin ulkopuolelle. Vaikka asetelma on muuttunut, lapsen ja vanhemman välinen suhde pysyy ainutlaatuisena ja on emotionaalisesti aina läsnä (Pitkänen 2011, 114; Holland & Crowley 2012, 60).

Boddy, Statham, Danielsen, Geurts, Join-Lambert ja Euillet (2013) päätyivät tutkimuksessaan samaan, lapsen ja vanhemman välisen suhteen psyykkiseen läsnäoloon, vaikka vanhempien tapaamiset eivät olleet mahdollisia. He selvittivät tutkimuksessaan sijoitettujen lasten perheiden kanssa tehtävää työtä neljässä Euroopan maassa. Mukana olivat Tanska, Alankomaat, Ranska ja Englanti. Perhetyö koettiin kaikissa maissa haastavaksi ja osittain laiminlyödyksi alueeksi. Työtä kuvattiin osittain ristiriitaisesti: onko perheiden kanssa tehtävä työ aina lapsen edun mukaista. Vanhempiin keskittyminen ei saa syrjäyttää lapsen etua, vaikka nämä kaksi näkökulmaa eivät aina ole ristiriidassa. Tutkimuksessa korostettiin sijoituksen alkuvaiheen työskentelyä perheen kanssa. Tehokas ja

vaikuttava perhetyö oli pitkälti riippuvainen siitä, miten vanhemmat saatiin osallisiksi lapsen elämään sijoituksen alkuvaiheessa. (Boddy ym. 2013, 2, 7–8.)

Vastuu sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä

Lastensuojelulaitoksesta käsin tehtävää käytännön perhetyötä tekevät laitoksen työntekijät asiakassuunnitelman ja sitä täydentävän hoito- ja kasvatussuunnitelman pohjalta (L 417/2007, 30 §, 30 a §). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on lain mukaan päävastuussa lastensuojeluprosessista ja myös vanhempien tukemisesta (L 417/2007, 13 b §). Hoikkalan ja Heinon (2013, 47) mukaan vastuuta perheen kanssa työskentelystä on siirretty pois lapsen vastuusosiaalityöntekijältä liiallisen työmäärän ja mahdollisten ristiriitaisten intressien vuoksi. Pekkarinen (2011, 62) tuo esille saman asian, vanhempien kanssa työskentely jää paljolti sijaishuollon tehtäväksi. Perheen kanssa työskentelyä ei voida kuitenkaan jättää yksistään sijaishuoltopaikan vastuulle, vaan työtä tulisi tehdä yhteistyössä vastuusosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan kesken, huomioiden moniammatillinen perheen ympärillä oleva työryhmä.

Pitkäsen (2011, 115–116) tutkimuksessa nousi esiin vanhempien kokemus tuen pirstaleisuudesta ja vähäisestä moniammatillisesta yhteistyöstä. Vilén ja muut (2010) tuovat esille, että kriisitilanteissa tai muissa haastavissa elämäntilanteissa ihmisen erilaiset tuen tarpeet korostuvat ja harvoin yhden työntekijän on mahdollista tukea asiakasta kokonaisvaltaisesti. Tällöin tarvitaan moniammatillista yhteistyötä, jolloin jokainen eri taustoista tuleva ammattilainen tarkastelee asiakkaan tilannetta omasta näkökulmastaan ja pystyy tukemaan asiakasta omalla ammattitaidollaan. Moniammatillisuuden tarve korostuu perhetyössä, koska tuen tarvitsijoita on useampia eli kaikki perheenjäsenet. Moniammatillisuus ei kuitenkaan ole vain eri ammattilaisten yhteistyötä, vaan asiakas tulee nähdä oman elämänsä asiantuntijana ja ammattilaisena. Moniammatillinen työskentely perustuu asiakkaan tarpeisiin ja toiveisiin, joihin pyritään vastaamaan moniammatillisella yhteistyöllä. (Vilén ym. 2010, 208.)

Sijoituksen päätöspäätösteella on merkitystä perheiden kanssa tehtävän työn kannalta. Avohuollon sijoitus tehdään suunnitelmallisesti, ensisijaisesti vanhempien suostumuksella ja lähtökohtaisesti lyhyeksi ajaksi (L 417/2007, 37 §). Vuonna 2021 avohuollon tukitoimien sijoituksia oli 3806 lapsella (Forsell & Kuoppala 2022, 17). Avohuollon tukitoimena sijoitettujen lasten kohdalla tehostettua

perhetyötä tehdään avohuollosta käsin (L 417/2007,36 §). Myös sijoituspaikan työntekijät kohtavat vanhempia ja tekevät yhteistyötä perheen kanssa. Sosiaalityön, mahdollisen avohuollon perhetyön ja sijaishuollon sekä muiden toimijoiden tulisi keskustella keskenään ja toteuttaa perhetyötä moniammatillisesti yhteistyössä. Eri toimijoiden yhteistyö ja palvelujärjestelmän yhteensovittaminen niin, että perhe saa kokonaisvaltaisen avun tilanteeseensa, edistää lastensuojelun laatua (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 23).

Lapsisensitiivinen vanhemmuustyö

Vanhemmuustyö eli vanhempien kuntoutumisen tukeminen on osa lapsen sijoituksen aikaista sosiaalityötä. Pitkäsen (2011) mukaan lapsisensitiivinen vanhemmuustyö rakentuu lapsen oikeudesta suojeluun sekä lapsen ja vanhemman välisen keskinäisen suhteen kunnioittamisesta ja ylläpitämisestä. Sijoituksen aikaisessa vanhemmuustyössä tulee panostaa rinnakkaisen vanhemmuuden tukemiseen ja ymmärtää, että sijoitus vaikuttaa vanhemmuuteen. Vanhempi tai vanhemmat tarvitsevat tukea omien tarpeiden tunnistamisessa ja tuen saamisessa. (Pitkänen 2011, 115–117.)

Vanhemmalle tulee tehdä oma asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi (L 417/2007, 30 §). Pitkäsen (2011) mukaan lapsisensitiivisen vanhemmuustyön tavoitteena on, että vanhempi tukee lapsen sijoitusta, vanhemmuus vahvistuu ja perheen jälleenyhdistyminen voi mahdollistua. Lapsen sosiaalityön tavoitteet ja lapsen etu voivat sijoituksen aikana paremmin toteutua lapsisensitiivisen vanhemmuustyön myötä. (Pitkänen 2011, 116–117.)

Pitkänen (2011) toteaa, että lapsen sijoituksen aikana vanhemmat kokivat vanhemmuuden emotionaalisen merkityksen suurena. Vaikka vanhempana toimiminen eli lapsen arkinen huolenpito oli sijaishuollon vastuulla, tunnesuhde eli vanhempana oleminen ei häviä. Pitkäsen tutkimuksessa vanhempien kokemuksissa lastensuojelun sosiaalityön vanhemmuuskuvassa korostuu vanhemman tehtävä huolehtia lapsen kasvusta, kehityksestä ja turvallisuudesta. On syytä pohtia, muuttuuko vanhemmuuskuva avohuollon ja sijaishuollon välillä. Avohuollon tukitoimet painottuvat vanhempana toimimisen ja perheen arjen tukemiseen, kun sijaishuollossa painottuvat vanhemmuuden ja sen riittävyyden arviointi lapsen näkökulmasta. Lapsen sijoituksen aikana vanhemmuustyössä tulisi enemmän korostua vanhemmuuden emotionaalisuuden ymmärtäminen sekä lapsen ja vanhemman tunnesuhteen tukeminen. Vanhemmuus on kuitenkin lapsen mielestä jotain korvaamatonta. (Pitkänen 2011, 113–119.) Myös Laakso (2019, 46) havaitsi tutkimuksessaan, että sijoituksesta ja

kaikesta sen taustalla olevista seikoista huolimatta suhde nimenomaan äitiin näyttäytyi lapsille merkityksellisenä ja sen ylläpitäminen tärkeänä sekä pysyvyyden takeena. Tiivis ja hyvä yhteistyö vanhemman ja sijaishuoltopaikan kesken vahvistaa vanhemmuutta ja tukee vanhemman omaa kuntoutumista, mikä taas edistää sijoituksen tavoitteiden saavuttamista ja lapsen edun toteuttamista (Pitkänen 2011, 113–119).

3.2 Ratkaisu- ja voimavaralähtöisyys

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on lapsen vanhemmille usein kriisi. Käsite itsestä vanhempana voi sisältää ajatuksia kykenemättömyydestä toimia vanhempana. Myös lastensuojelun ammattilaisten ennakkokäsitys perheestä muovautuu osittain etukäteistiedon pohjalta, joka sisältää kuvailua perheen ongelmista. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely voi olla lähtökohdiltaan negatiivisesti latautunutta. Lastensuojelutoimiin liittyvä valta voi tuntua vanhemmista kontrolloinnilta ja estää todellisen sitoutumisen myönteisten muutosten aikaansaamiseksi. (Rönkkö & Rytönen 2010, 188.) Jännitteisyydestään ja ongelmakeskeisyydestään huolimatta lastensuojelulaki edellyttää toimimaan siten, että lastensuojelun tarpeessa olevat lapset ja perheet saavat tarvitsemansa avun ja tuen (L 417/2007, 11 §). Ratkaisut ja voimavarat esille tuova ja niitä korostava työtapo toimii vastavoimana ongelmakeskeisyydelle. Ratkaisu- ja voimavaralähtöinen ajattelu lähtee siitä, että ongelmien lisäksi ratkaisut, voimavarat ja kyvyt tehdä positiivisia muutoksia ovat yhtä lailla läsnä haasteiden lisäksi (Rönkkö 2008, 171).

Rönkkö ja Rytönen (2010, 188–190) puhuvat voimavaraistavasta ja arvostavasta työotteesta perhetyössä. Työotteeseen liittyy läheisesti ajattelutapa, jossa korostetaan hyvään pyrkimistä ja oman elämänsä asiantuntijuuden huomioimista. Yksi voimavaraistavan työotteen menetelmistä on ratkaisukeskeisyys, joka perustuu onnistumisten esille tuomiseen. Ongelmista voidaan puhua, mutta työskentelyssä pääpaino on sanoittaa niitä tilanteita ja ajanjaksoja, jolloin haasteita ei ole ollut. (Mts. 189–190.) Muun muassa kunnioitus, toiveikkuus, tavoitteellisuus, vastuu ja keskittyminen onnistumisiin kuvaavat ratkaisukeskeistä menetelmää (mts. 172–177). Mentalisaatioon perustuvassa reflektiivisessä työtavassa on samoja piirteitä kuin voimavaraistavassa työotteessa. Aito asiakkaan kohtaaminen, läsnäolo, empaattisuus ja myönteinen kiinnostus asiakkaan tilannetta kohtaan kuvaavat reflektiivistä työotetta. (Viinikka, Sourander & Oksanen 2014, 68.)

Ratkaisu- ja voimavaralähtöisyys löytyy nykyään useimpien lastensuojelutyössä käytettävien menetelmien taustalta. Kaikko ja Friis (2013) muistuttavat, että jokaiseen tilanteeseen ratkaisukeskeinen lähestymistapa ei ole paras mahdollinen. Pitkäaikaisissa lastensuojelun asiakkuuksissa, joissa vanhempien voimavarat ovat vähissä, ratkaisukeskeisen työtapana ei välttämättä ole sopivin tapa lähestyä perhettä. Ratkaisukeskeisyyteen liittyvät menetelmät sopivat lyhytterapiataustansa vuoksi paremmin lyhytaikaisiin lastensuojelun asiakkuuksiin. (Kaikko & Friis 2013, 113.) Näkin ja Sayedin (2015, 19) mukaan dialogisuus sisältyy oleellisesti ratkaisu- ja voimavaralähtöiseen ohjaustapaan. Dialogisuuden toteutuminen on usein avain työtavan onnistumiselle ja dialogisuuden toteutuminen edellyttää kielellistä pystyvyyttä. Kaikko ja Friis (2009, 113) perustelevat kriittistä näkökantaansa myös tällä kielellisen pystyvyyden näkökulmalla. Ne vanhemmat, joilla on haasteita kielellisessä ilmaisussa, eivät välttämättä hyödy ratkaisukeskeisistä menetelmistä. Voimavarasuuntauneisuus on näkökulmaltaan laajempi kuin pelkkä ratkaisukeskeisyys ja siten useammissa tilanteissa hyödynnettävissä (Näkki & Sayed 2015, 13).

Voimavaraistavassa työtavassa keskitytään myönteisiin, perhettä kannatteleviin asioihin. Pelkkä työtapana ei kuitenkaan riitä myönteisten tulosten saavuttamiseksi. Työntekijän positiivisella asenteella ja kannustavalla suhtautumisella vanhemmuuteen on ratkaiseva merkitys perheiden jälleenyhdistämisessä. (Mateos Inchaurrendó, Fuentes-Pelaéz, Pastor Vicente & Mundet Bolos 2018, 574–581.) Mateos Inchaurrendó ja muut (2018, 574–581) kehottavat tutkimuksensa perusteella pohtimaan tätä ammattilaisten asenneosaamisen merkitystä perheiden jälleenyhdistämisessä. Viinikka ja muut (2014) korostavat reflektiivisen työtavan kohdalla samaa asiaa: pelkästään työtapana liittyvissä menetelmissä pysyttelemine ei riitä. Tärkeintä on yksittäisten menetelmien ja työtapojen osaamisen lisäksi osata kyetä asettumaan vastavuoroiseen suhteeseen vanhemman kanssa. (Viinikka ym. 2014, 69.) Myös Rönkkö (2008, 172) viittaa samaan ratkaisu- ja voimavaralähtöisyyden kohdalla ja pitää sitä ennemminkin ajatustapana ja asenteena, joka liittyy siihen, miten olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa.

Vuorovaikutuksen laatuun voidaan vaikuttaa sillä, miten asiakastyötä lähestytään. Ratkaisu- ja voimavaralähtöisyys on yksi lähestymistapa. Näkki ja Sayed (2015, 19) muistuttavat, että lastensuojelutyössä käytettävät lähestymistavat ovat usein yhdistelmiä eri ohjaustavoista. Mönkkönen (2007) puhuu asiantuntijakeskeisen ja asiakaskeskeisen lähestymistavan lisäksi asiakastyön dialogisuu-

desta ja tarkoittaa sillä tasavertaisen vuorovaikutuksen rakentumista työntekijän ja asiakkaan välille. Lähestymistavasta riippumatta vuorovaikutuksen laatuun vaikuttavat useat tekijät, joihin työntekijä ei voi itse vaikuttaa. Luottamuksellisuus on kuitenkin pohja, jota ilman tasavertainen vuorovaikutussuhde ei voi syntyä. (Mönkkönen 2007, 87–88, 98.) Työntekijän tulee olla tietoinen ohjauksen eri orientaatioista ja osata perustella valitsemansa lähestymistapa asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mukaan.

4 Perhe

4.1 Mikä on perhe?

Yhteiskunnan muutoksen vuoksi perheen määrittely on käynyt haastavaksi. Sata vuotta sitten elettiin yhden perhemallin maailmassa, kotitaloudet olivat lähes kaikki suurperheitä. Suurperheitä siirryttiin 1950- ja 60- luvuilla ydinperheisiin. Avioerojen yleistymisen myötä lisääntyivät yhden vanhemman perheet ja uusperheet. (Korvela & Tuomi-Gröhn 2014, 11–12.) Vuonna 2021 lapsiperheitä 56 % oli eri sukupuolta olevien avioparien muodostamia perheitä. Avoparien osuus oli 20 %. Äiti ja lapsia -perheitä oli 20 % ja isä ja lapsia -perheitä 4 %. Kaikkiaan lapsiperheitä oli 553 613 perhettä. Yhdeksän prosenttia kaikista lapsiperheitä oli uusperheitä. (Perheet 2022.) Uusimäki (2005, 12) huomauttaa, että vaikka mielikuva perheestä pitää monien mielessä sisällään aikuisia ja lapsia, voi myös kahden aikuisen tai yksineläjän taloutta nimittää perheeksi. Tässä opinnäytetyössä perheellä tarkoitetaan perhettä, jossa on lapsia.

Tilastot kertovat perheiden moninaisuudesta. Avio- ja avoerojen myötä monella lapsella on kaksi kotia, joissa asutaan joko samanvertaisesti tai toisessa kodissa käydään viettämässä viikonloppuja ja loma-aikoja. Uusperheessä lapsen arjessa saattaa äiti- tai isäpuolen lisäksi olla äiti- tai isäpuolen lapsia edellisestä suhteesta. Myös vanhemman uuden kumppanin muu suku voi liittää lapsen laajempaan perhekokonaisuuteen. Laakso (2019) kirjoittaa, kuinka läheissuhteiden ja perhekäsityksen moninaisuus korostuu sijoitettujen lasten kohdalla. Lapsen perhe voi muuttua sijoituksen aikana tai perhe voi sijaita maantieteellisesti laajalla alueella. Lapsella voi olla monta kotia ja lapsen käsitys perheeseen kuuluvista jäsenistä voi olla laaja. (Laakso 2019, 44–45.)

Rönkkö ja Rytönen (2010) määrittelevät perheen laajemmin kuin pelkästään sen mukaan, kenen kanssa lapsi asuu. Perhe on ennen kaikkea yksilöllinen kokemus kuulumisesta johonkin ja kokemus

voi muuttua. Yhteiskunta määrittelee perhettä lainsäädännön kautta esimerkiksi sillä, kenelle tulonsiirtoina tehtävät perhe-etuudet kuuluvat. Myös historia ja kulttuuri vaikuttavat siihen, millaisten normien ja odotusten keskellä perheet elävät. (Rönkkö & Rytönen 2010, 9–11.) Samoja asioita myös Uusimäki (2005) huomioi määritellössään perhettä ja perheen muutosta. Uusimäki kuvailee perheen aiemmin muotoutuneen yhteisen talouden ympärille, usein ydinperheeksi. Perherakenteet ovat kuitenkin hajaantuneet ja perhekäsitys on monimuotoistunut. Näin myös perheyön kohteet ovat moninaistuneet, kun perheen kokoonpano voi vaihdella jopa viikonpäivien mukaan. Uusimäki kuvailee perheen muodostuvan yksilöistä, jotka pitävät itseään ja toisiaan tietyn perheen jäseninä. (Uusimäki 2005, 12–15.) Myös Pohjola (2005, 43–49) toteaa, että perhe perustuu tunteiden varaan ja jokainen yksilö määrittelee itse perheensä.

Vaikka perheitä määritellään osittain perheen ulkopuolelta, perheitä suunnitellaan tietoisesti ja ne ovat yhä enemmän jokaisen omia henkilökohtaisia valintoja (Rönkkö & Rytönen 2010, 16–17). Yksilöllisyys, moninaisuus ja muuttuva kuulumisen kokemus asettavat sijaishuollon perhetyötä tekevät haasteiden eteen. Lastensuojelulain (L 417/2007, 4 §) velvoite hienovaraisesta toiminnasta tulee todeksi työskennellessä erilaisten ja muuttuvien perheiden kanssa. Laki velvoittaa myös kiinnittämään erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toiveisiin (L 417/2007, 5 §). Läheisverkoston selvittäessä on huomioitava perhekäsityksen laajentuminen ja lapsen oma kokemus siitä, keitä omaan perheeseen kuuluu.

4.2 Perheen vuorovaikutussuhteet

Perheen vuorovaikutukseen vaikuttaa jokaisen perheenjäsenen aiemmin eletty elämä ja opitut vuorovaikutusmallit, perheenjäsenten persoonallisuus sekä perheen elämänvaihe (Rönkkö & Rytönen 2010.). Myös Sinkkonen (2018, 49) kuvaa perheen olevan yksikkö, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Siispä systeemiteorian huomioiminen osana perheen toimintaa on välttämätöntä. Kiintymyssuhteet luovat pohjan yksilön itsetunnolle ja läheisten ihmissuhteiden luomiselle, joten kiintymysuhteita ei voi jättää huomiotta perheen vuorovaikutusta käsitellessä (Vilén ym. 2010, 102–103; Pitkänen 2011, 19). Elämänkaarinäkökulma tuo perheen vuorovaikutussuhteisiin ajallisen ulottuvuuden. Perheen vuorovaikutukseen vaikuttavat myös perheessä vallitsevat roolit ja erityisesti vanhemmuuden roolit, joita käsitellään vanhemmuutta käsittelevässä luvussa.

Systemiteoria

Systeemisen näkemyksen avulla voidaan kuvata perheen muodostumista ja toimintaa perheenä. Systeemisen teorian mukaisesti jokainen perheenjäsen vaikuttaa toisiin ja kaikki vaikuttaa kaikkien. Syy-seuraussuhteet ovat usein kehämäisiä, eli jokainen systeemin osa on sekä syy että seuraus. (Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa 2022.) Tämä ajatus on vaikuttanut nykyisen psykososiaalisen työn menetelmiin ja perusteluihin. Perhetyön tekemistä ja keinoja perheiden kanssa työskentelyyn on luontevaa perustella systeemisen ajattelun avulla. (Rönkkö & Rytönen 2010, 89.) Perheen systeemi ei ole mikään pysyvä tila, vaan se muovautuu jatkuvasti perheenjäsenten välisissä vuorovaikutussuhteissa (mts. 94). Muutos yhdessä systeemin yksikössä eli perheenjäsenessä käynnistää muutoksen koko systeemissä. Aikaansaamalla muutoksia perhesysteemin toiminnassa voidaan turvata lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevan kasvuympäristön muodostumista. (Lahtinen ym. 2017, 13.) Lapsen ja perheen systeemiin vaikuttavat myös yhteisöt ja yhteydet, joihin perheen jäsenet ovat kosketuksissa. Näitä kutsutaan perheen yläsysteemeiksi ja niitä ovat muun muassa lasten koulut tai päiväkotit, vanhempien työpaikat, suku ja ystäväpiiri sekä harrastusseurat. (Rönkkö & Rytönen 2010, 99.) Lapsen kuntoutumiseen haastavassa tilanteessa voivat osaltaan vaikuttaa kaikki lapsen kehitysympäristöt eli perheen yläsysteemit, joten moniammatillinen yhteistyö yläsysteemien kesken tukee pääsysteemin eli perheen kuntoutumista.

Systeeminen ja perheterapeuttinen ajattelu on yleistynyt sosiaalialalla ja erityisesti lastensuojelussa. Lastensuojeluun on vuodesta 2016 lähtien Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eli LAPE-hankkeen myötä juurrutettu lastensuojelun systeemistä mallia. Systeeminen malli pohjautuu englantilaiseen Hackneyn malliin, jossa tavoitteena oli siirtää lastensuojelun sosiaalityön painopiste ennaltaehkäisevään työhön kriisien sammuttelun sijaan. Mallissa työskennellään dialogisesti ja ratkaisukeskeisesti sekä perheterapeuttisia oppeja huomioiden. Systeemisessä ja perheterapeuttisessa ajattelussa huomio kiinnitetään ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja suhteisiin, eikä ongelmaa nähdä vain yksittäisessä perheenjäsenessä. Systeemisessä lastensuojelussa nivoutuvat yhteen luottamuksellinen ja moniammatillinen systeeminen vuorovaikutustyö, lapsen suojeleminen haastavissa perhetilanteissa sekä virkavastuulla tapahtuva julkisen vallan käyttö. (Lahtinen, Mänttö & Raivio 2017, 4, 16–17; Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa 2022; Systeemisen lastensuojelun kehittäminen ja juurruttaminen (SyTy!) 2020.)

Kiintymyssuhdeteoria

Alun perin John Bowlbyn esittelemän ja Mary Ainsworthin jatkokehittämän kiintymyssuhdeteorian mukaan vauvoilla on biologinen valmius kiintymyssuhteen eli turvallisen ja lohtua antavan suhteen luomiseen. Turvallinen kiintymyssuhde vaikuttaa myönteisesti lapsen kykyyn luottaa itseensä ja muihin ihmisiin sekä kykyyn muodostaa läheisiä ihmissuhteita. Kiintymyssuhdeteoria pyrkii selittämään ja ymmärtämään varhaisten ihmissuhteiden merkitystä ihmisen myöhempään kehitykseen ja ihmissuhteisiin. (Golding 2014, 38; Vilen ym. 2010, 102–104; Sinkkonen & Kalland 2001, 7.) Kiintymyssuhde syntyy vuorovaikutuksessa lapsen ja läheisten hoivaajien välillä ja se on vastavuoroinen suhde: lapsi kiinnittyy vanhempaan ja vanhempi lapseen. Vuorovaikutuksessa lapsi oppii, kuinka voi saada huomiota, lohtua ja turvaa. Aikuisten toiminta viestii ja opettaa lapselle esimerkiksi voiko muihin luottaa ja onko hoivan arvoinen. Kiintymyssuhteita tutkimalla voidaan havainnoida, kuinka ihmiset toimivat stressitilanteissa ja millä tavoin he hakevat toisista turvaa ja läheisyyttä. Lisäksi voidaan tutkia, millaisia oletuksia ihmisillä on itsestään ja toisista ihmisistä sekä vuorovaikutussuhteistaan. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2014, 35; Sinkkonen & Kalland 2001, 7–8.)

Sijaishuollossa elävien lasten kohdalla kiintymyssuhdeteorian merkityksen huomioiminen on erityisen tärkeää, sillä he kaikki ovat kokeneet eron biologisista perheistään. Usein näillä lapsilla ja nuorilla on varhaislapsuudessa kokemuksia riittämättömästä vanhemmuudesta sekä huonosti rakentuneesta kiintymyssuhteesta. (Golding 2014, 38.) Sijaishuollon tehtävänä onkin usein kiintymyssuhteiden korjaaminen ja lapsen itseluottamuksen parantaminen. Sinkkonen (2018) tiivistää asian näin: ”Lastensuojelun tärkein tehtävä on edistää lapsen turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä.” Sijaishuollon tulee kaikin keinoin tukea turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista biologisiin vanhempiin. Mikäli se ei ole mahdollista, seuraavana vaihtoehtona on luoda lapselle mahdollisuus kiinnittyä turvallisesti sijaishuollon työntekijöihin. (Sinkkonen 2018, 175.)

Vilén ja muut (2010) kirjoittavat, että yksilön kiintymyssuhdemallit vaikuttavat siihen, kuinka hän kokee itsensä ja mitä hän ajattelee omasta tai muiden tarvitsevuudesta ja esimerkiksi avun pyytämisestä ja vastaanottamisesta. Niinpä perhetyön asiakkaana oleminen voi toisille jo lähtökohtaisesti olla haastavaa. Erilaiset kiintymyssuhdemallit vaikuttavat parisuhteeseen ja vanhemmuuteen, näin ollen myös perheeseen. Kiintymyssuhteiden merkitys tuleekin huomioida niin aikuisten kuin lasten kanssa työskennellessä. Perheessä esiintyy erilaisia kiintymyssuhdemalleja, joilla jokaisella

on vaikutuksensa lapsen hyvinvointiin sekä lapsen käsitykseen itsestä ja muista. Kiintymyssuhteiden laadusta ei kuitenkaan tule tehdä hätiköityjä päätöksiä vaan työntekijän tulee muistaa, että esimerkiksi väsyneenä tai sairaana asiakas voi käyttäytyä normaalista poikkeavasti. Työntekijän on syytä tiedostaa, että myös hänen omat kiintymyssuhteensa vaikuttavat vuorovaikutukseen ja auttajana toimimiseen. Työntekijän omalla kiintymyssuhteella on vaikutusta siihen, kuinka hän käsittelee toisten ihmisten tarvitsevuutta ja haavoittuvuutta. (Vilén ym. 2010, 102–112.)

Elämänkaarinäkökulma

Nurmi ja muut (2014) kirjoittavat, että elämänkaarinäkökulman mukaan ihmisen kehitys lapseudesta vanhuuteen on jatkumo toisiaan seuraavia kehitysvaiheita. Elämänkaari muovautuu eletyn elämän myötä, mutta siihen vaikuttavat aiemmat elämänkaaren vaiheet ja elinympäristöt. (Nurmi ym. 2014, 18.) Dunderfelt (2011) summaa, että elämänkaaripsykologiassa on kyse ihmisen kehityksen selvittämisestä kokonaisuutena. Elämänkaaritutkimuksessa lähdetään siitä olettamuksesta, että ihmiselämän varrelle on määriteltävissä tiettyjä kaikkia koskettavia lainalaisuuksia ja kehitystehtäviä, mutta jokaisen yksilön elämänkaari muovautuu yksilöllisen elämänsä myötä. (Dunderfelt 2011, 13–17.) Myös Nurmi ja muut (2014) kuvaavat samaa asiaa. Sosiaalisuusteorian mukaisesti yksilön elämänkaareen ja kehitykseen vaikuttavat hänen ympärillään olevat läheiset, ikätoverit, koulu- ja työyhteisöt ja niin edelleen. Toisaalta elämänsä näkökulman mukaisesti yksilön elämänkaareen vaikuttavat hänen yksilölliset päätöksensä ja valinnat sekä persoonallisuuden piirteet ja muut ominaisuudet. (Nurmi ym. 2014, 18.) Useat kehityspsykologit ovat esittäneet teorioita, joiden mukaan eri elämänsä vaiheisiin kuuluu tiettyjä kehitystehtäviä. Näiden kehitystehtävien onnistuminen tai epäonnistuminen vaikuttaa yksilön kasvuun ja kehitykseen elämänsä varrella. (Nurmi ym. 2014.)

Vanhemmaksi tulemiseen ja siihen liittyviin odotuksiin ja toiveisiin vaikuttaa, missä vaiheessa elämänsä kartta lapsen saa. Perheen toimintaan ja arkeen vaikuttaa se, millaista vaihetta perhe elää: vauvaperheessä, pikkulapsiperheessä, murrosikäisen perheessä tai itsenäistyvän nuoren perheessä. Rönkkö & Rytönen (2010) kuvaavat elämänsä ajattelun perhetyössä sisältävän ymmärryksen siitä, että sekä perhesysteemi, että perheenjäsenet yksilöllisesti kasvavat ja muuttuvat eri elämänsä vaiheissa. Perheen elämänsä ja elämän voidaan ajatella koostuvan jokaisen perheenjä-

senen elämänkaaren ja kehitysvaiheiden summasta. Perhetyön elämänkaariajattelussa kiinnitetäänkin huomiota siihen, missä elämänkaaren vaiheessa kukin perheenjäsen on ja missä kehitysvaiheessa perhe systeeminä on. Elämänkaariajattelun avulla pyritään näkemään perheen ja perheenjäsenten kehitysvaiheita ja näin kohdistamaan tukea ajankohtaisiin kehityshaasteisiin.

(Rönkkö & Rytönen 2010, 117–118, 128–141.)

5 Vanhemmuus

5.1 Mitä on vanhemmuus?

Vanhemmuus on arkisesti ajateltuna sitä, että on äiti tai isä lapselle. Vanhempi huolehtii lapsen hyvinvoinnista ja kasvattamisesta. Vanhemmuus on kuitenkin kokemuksena ja tehtävänä moninaisesti määriteltävissä. Kujala (2003) ja Pitkänen (2011) ovat jakaneet vanhemmuutta biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Biologiseen vanhemmuuteen luonnollisesti liittyy biologinen suhde lapseen. Psykologinen vanhempi on lapselle se vanhempi, jonka lapsi mieltää turvalliseksi ja jonka kanssa lapsella on hyväksyvä aikuisen ja lapsen välinen tunnesuhde. Sosiaalinen vanhemmuus on lapsen arjesta ja kasvatuksesta huolehtimista. Sosiaalinen vanhemmuus on kulttuurisidonnaista; se rakentuu niistä tekijöistä, joiden kyseisessä yhteiskunnassa ja kulttuurissa ajatellaan kuuluvan vanhemmalle. (Kujala 2003, 46–47; Pitkänen 2011, 88–89.) Vilén ja muut (2010) kuvaavat lisäksi, että sosiaalinen vanhempi opettaa lapselle arvoja ja toimintamalleja. He tuovat vanhemmuuden määrittelyyn myös juridisen vanhemmuuden käsitteen. Juridinen vanhemmuus koostuu lainsäätäjien määrittelemistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Juridiseen vanhemmuuteen liittyy läheisesti huoltajuuskäsite. (Vilén ym. 2010, 10–11.) Huoltajan tehtävänä on turvata lapsen turvallinen ja tasapainoinen kehitys lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista. (L 361/1983, 1§, 3§, 4§.)

Saadessaan lapsen ihmisestä tulee vanhempi. Rönkkö ja Rytönen (2010, 125) kirjoittavat kauniisti vanhemmuuden synnystä, että ”Lapsi synnyttää äidin ja isän, perheen ja vanhemmuuden sekä isovanhemmuuden”. Tämä lause kuvastaa osaltaan sitä, kuinka vanhemmuus syntyy vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Rönkkö ja Rytönen (2010) kuvailevat lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta

emotionaaliseksi ja fyysiseksi suhteeksi. Vanhemmuus on lapsen tarpeiden ja tunteiden tunnistamista sekä niihin vastaamista, vanhemmuus on lapsen saatavilla olemista. Vanhemmuuteen liittyy lähes aina myös suhde toiseen vanhempaan. (Rönkkö & Rytönen 2010, 124.)

Käytännön ja toiminnan tasolla vanhemmuutta voidaan määrittää erilaisten vanhemmuuden roolien avulla. Puhuttaessa rooleista on hyvä aluksi selventää, mitä rooleilla tarkoitetaan. Ylitalon (2011) mukaan roolit liittyvät ihmisten väliseen sosiaaliseen käyttäytymiseen ja roolit syntyvät sekä odotuksista tilanteesta toimimisesta, että yksilön persoonallisuudesta. Vanhemmuus rakentuu aina suhteessa lapseen: miten vanhempi oman persoonallisuuden mukaisesti toteuttaa vanhemmuuden rooleja ja kuinka yksilöllinen lapsi vastaa vanhemman käyttäytymiseen ja rooli-odotuksiin lapsena olemisesta. Lapsen ja vanhemman suhde on jatkuvasti muokkautuva ja vanhempi kasvaa ja kehittyy vanhemmuuden rooleissa lapsen kehityksen mukana. (Ylitalo 2011, 7, 9, 13.) Yksi vanhemmuuden haasteista onkin kasvaa näissä rooleissa sopivassa määrin. Ylitalon (mts. 13) mukaan vanhemmuuden roolit voivat yli- tai alikehittyä, tai ne voivat puuttua kokonaan tai olla vääristyneitä. Tällöin vanhempi voi tarvita tukea oman käytöksen huomaamisessa ja tarvittaessa korjaamisessa.

Vanhemmuuden roolikartan mukaan vanhemmuuden rooleja ovat rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, huoltaja ja rajojen asettaja. Nämä pääroolit kuvaavat vanhemman toiminnan motiiveja lapsen perustarpeiden täyttämisen näkökulmasta. Pääroolit jakautuvat pienempiin rooleihin, esimerkiksi huoltajan rooli pitää sisällään muun muassa vaatettajan, ruoan antajan ja puhtaudesta huolehtijan roolin. Ruoan antajan roolissa vanhempi muun muassa huolehtii säännöllisestä ja monipuolisesta syömisestä sekä tarvittaessa rajaa herkkujen syömistä. Nämä ovat vanhemmuuden tekorooleja. (Ylitalo 2011, 10–11, 44.) Arjen kokemuksena ja tekoina vanhemmuus on siis kasvattamista ja lapsen tarpeiden täyttämistä. Ylitalo (2010) kuvaa lapsen tarpeiden olevan yksilöllisiä ja vaihtelevia esimerkiksi lapsen iän, kehitystason ja temperamentin mukaan. Lapsen tarpeet ovat asioita ja tekoja, joita lapsi tarvitsee hyvinvoinnin ja myönteisen kehityksen tueksi. (Ylitalo 2011, 7.)

Jokainen vanhempi tuo tietoisesti ja tiedostamatta omaan vanhemmuuteen elementtejä siitä, millaista vanhemmuutta on itse lapsena saanut. Opimme lapsuudessa ja nuoruudessa ympärillämme olevilta aikuisilta ja sukulaisilta vanhemmuuden mallin. On asioita, joita haluaa lapselleen antaa

eteenpäin ja jotain sellaista, mitä haluaa itse vanhempana välttää. (Kujala 2003, 46; Rönkkö & Rytönen 2010, 124.) Tätä kutsutaan ylisukupolvisuudeksi ja se vaikuttaa vanhemmuuden rakentumisessa. Ylisukupolvisuudella tarkoitetaan joidenkin ilmiöiden periytymistä tai esiintymistä sukupolvien ketjussa. Ylisukupolvisesti voivat siirtyä niin sosiaaliset ongelmat ja erilaiset haitalliset toimintatavat, kuin hyvät vuorovaikutustavat ja elämäntaidot. (Lapset puheeksi -työn lähtökohtia ja teoreettista taustaa n.d.) Omassa suvussa esiintyviä ylisukupolvisia ilmiöitä tutkimalla esimerkiksi perhe- tai sukuun avulla, voi ymmärtää itseään ja omaa vanhemmuuttaan uudella tavalla. Perhepuun piirtäminen voi havainnollistaa sukupolvien välillä periytyviä sääntöjä, uskomuksia ja perinteitä, jotka vaikuttavat myös lasten kasvatukseen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 160.)

Vanhemmuus ja mentalisaatiokyky

Vanhemman mentalisaatiokyky on vanhemman kykyä aistia ja pohtia lapsen tarpeita, kokemuksia ja tunteita. Yhtä lailla vanhemman tulee kyetä pohtimaan omia tunteitaan ja niiden vaikutusta vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Vanhemman pitää pystyä asettumaan lapsen asemaan ja muokata omaa käytöstä sen mukaisesti, että se turvaa lasta ja synnyttää lapselle luottamusta omaan itseensä sekä ympäröivään maailmaan. Kyse on siis lapsen tunnetilan tavoittamisesta ja siihen vaikuttamisesta turvallisuutta luovalla tavalla. Vanhemmuudessa on tärkeää ymmärtää, että lapsi on itsestä erillinen yksilö omine kokemuksineen. Lapsen kokemukset kuitenkin muokkautuvat ja peilautuvat vanhemman kokemuksista lapsen kokemuksiin. Kun lapsi reagoi itkulla johonkin tilanteeseen ja saa vanhemmalta lohtua ja ymmärrystä tilanteessa, lapsi kokee tulleen huomioduksi ja itkun juurisyyyn voi unohtaa. Jos taas vanhempi jättää lapsen itkun täysin huomiotta tai reagoi siihen vihamielisesti, lapsen kokemus tilanteesta jää vanhemman kokemuksen takia turvattomaksi. (Kalland 2014, 26–38.)

5.2 Jaettu vanhemmuus

Tunnetasolla vanhemmuus on syvä ja henkilökohtainen suhde lapseen. Tämä emotionaalinen ja ainutlaatuinen suhde säilyy yksityisenä, vaikka lapsi olisi sijoitettu kodin ulkopuolelle (Pitkänen 2011, 114). Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle merkitsee vanhemmalle jokapäiväisen huollon menettämistä ja tämä on kriisi lapselle ja vanhemmalle (Kujala 2003, 11). Lapsen sijoituksen myötä vanhemmuutta kuvataan ainakin jaettuna ja rinnakkaisena. Pitkäsen (2011, 88) tutkimuksessa vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta kuvasi parhaiten termi rinnakkainen vanhemmuus, joka

korostaa vanhemmuuden roolia rinnakkaisena, ei jaettuna, sijaishuollon kanssa. Myös etävanhemmuus on yksi sijoitettujen lasten vanhempien vanhemmuutta kuvaava termi. Kujalan (2003) mukaan etävanhemmuus ja jaettu vanhemmuus kuvaavat hyvin sitä todellisuutta, että vanhemmuuden roolit ovat jaettuja sijaishuollon kanssa ja ne toteutuvat osittain erilaisena, kuin yhteisessä kodissa asuessa. Toki voidaan puhua myös biologisesta vanhemmuudesta, mutta tämä termi kertoo lapsen ja vanhemman sukulaissuhteesta, ei juurikaan mitään vanhemmuuden laadusta. (Kujala 2003, 14, 46).

Käytännössä jaettu vanhemmuus on lapsen huollon jakamista. Lain lapsen huollosta ja tapaamisoi-keudesta (361/1983) 1 §:n mukaan lapsen huoltoon kuuluu lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet ja lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö. Lasta tulee suojella kaikenlaiselta väkivallalta ja lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamisesta vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (L 361/1983, 1§.) Lapsen huoltajan tehtävänä on turvata lapsen kehitys ja hyvinvointi, kuten lain 1 §:ssä säädetään (L 361/1983, 4§). Kun lapsi sijoitetaan tai otetaan huostaan, lapsen huoltajuus säilyy edelleen huoltajilla, mutta iso osa huoltajan tehtävistä siirtyy sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätettäväksi (Saastamoinen 2010, 140–141; L 417/2007, 45 §.)

Tunnetasolla jaettu vanhemmuus aiheuttaa monenlaisia tunteita. Lapsen sijoituksella on moninaiset vaikutukset sekä lapseen että vanhemmille ja vanhemmuuteen. Saastamoinen (2010) kuvailee sekä vanhempien, että lasten tuen tarvetta sijoituksen aikana. Vanhemmat tarvitsevat tukea tilanteen hyväksymiseen ja uudelleen vanhemmuuteen sopeutumiseen. Vanhempien pitäisi kuitenkin pystyä tukemaan myös lastaan sijaishuoltoon sopeutumisessa, kuten kiintymistä sijaishuoltopaikan aikuisiin. Tämä luonnollisesti voi aiheuttaa vanhemmille ristiriitaisia ja negatiivisia tunteita, kuten kokemusta epäonnistumisesta, alemmuudentunnetta, mustasukkaisuutta ja häpeää. (Saastamoinen 2010, 139.) Samoja vanhempien kokemia tunteita myös Pitkänen (2011) ja Kujala (2003) kuvailevat. Sijaishuollon ja sosiaalityön tehtäväksi jää sanoittaa näitä tunteita ja antaa vanhemmille ymmärrystä tunteisiin sekä tukea niiden käsittelyssä.

5.3 Vanhemmuuden muutos

Kuten perheen käsite muuttuu ja on murroksessa, myös vanhemmuuden käsite ja kokemus vanhemmuudesta muuttuvat. Aiemmin vanhemmuuden on ajateltu syntyvän vain miehen ja naisen välille ja tällöin vanhemmuus on rakentunut ennen kaikkea biologisesta vanhemmuudesta. Vanhemmuus kuului tiiviisti avioliittoon eikä avioeroja juuri tunnettu, joten ”perheen hajoaminen” ei ollut vaihtoehto (Avioero n.d).

Vanhemmuuden muutosta kuvaa esimerkiksi viime vuosina yleistynyt kumppanuusvanhemmuus. Kumppanuusvanhemmuus on perheellistymisen muoto, jossa vanhempien välillä ei ole rakkaussuhdetta, vaan vanhemmuus on ennalta suunniteltua ja yhteisesti sovittua (Kumppanuusvanhemaksi – kun lapsi syntyy kahden kodin lapseksi n.d). Sateenkaariperheet ry käyttää tekstissään kumppanuusvanhemmuuden yhteydessä nimeä apilaperheet, esimerkiksi neliapilaperheessä on neljä vanhempaa. Apilaperhe kuvastaa kaikkia niitä tilanteita, joissa lapsen syntymästä lähtien vanhemmuutta jaetaan useamman kodin välillä. Apilaperheissä korostuu vanhemmuuden, vanhemmuussuhteiden sekä yhteisten arjen sääntöjen suunnittelu etukäteen. Juridisesti lapsella voi olla useampia huoltajia, mutta vain kaksi vanhempaa. (Vanhemmuuskumppanuus n.d.)

Vanhemmuuden muutoksen myötä uusi käsite on myös yhteistyövanhemmuus, jota käytetään myös kumppanuusvanhemmuuden synonyymina. Terävä ja Böök (2019) kirjoittavat yhteistyövanhemmuuden liittyvän erityisesti eroperheisiin ja eronneiden vanhempien jaettuun vanhemmuuteen. Yhteistyövanhemmuus korostaa käsitteenä vanhemmuuden yhteistyötä eli sitä, että vanhemmuus on vastavuoroista ja luottamukseen sekä yhteiseen ymmärrykseen perustuvaa lapsen kasvatuksesta ja hyvinvoinnista huolehtimista. Yhteistyövanhemmuus ei välttämättä ole tasan jaettua vanhemmuutta, vaan yhteisesti sovittuja toimintatapoja. Yhteistyövanhemmuus on arvoja, asenteita ja arkea eli yhteisenä arvona lapsi ensin, kunnioittavaa asennetta toista kohtaan sekä yhdessä sovittuja arjen käytäntöjä sekä hyvää vuorovaikutusta. (Terävä & Böök 2019, 11–17.) Hietanen ja Niininen (2019) esittelevät tekstissään Ensi- ja turvakotien liiton yhteistyövanhemmuuden kolmiota. Kolmio kuvastaa sitä, että molemmilla vanhemmilla on lapsen kanssa lapsi-vanhempisuuhde ja vaikka eron tullessa vanhempien välinen parisuhde katkeaa, lapsi-vanhempisuhteet pysyvät. (Hietanen & Niininen 2019, 39–41.) Yhteistyövanhemmuuden kolmio on hyvä apuväline myös sijaishuollossa eroperheiden kanssa työskentelyyn. 2010-luvulla solmittujen avioliittojen määrä on tasaisesti laskenut, mutta avioerojen määrä on pysynyt tasaisena, noin 13 000 avioliittoa päättyy

vuosittain eroon (Siviilisäädyn muutokset 2020, 2021). Perheistä suhteellisesti kasvava osuus on siis eroperheitä.

6 Kehittämistyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Kehittämistyön tarkoituksena oli jäsentää yksikössä tehtävää perhetyötä ja löytää tutkimusaineistosta ne osa-alueet, jotka toimivat hyvin ja myös ne, jotka vaativat kehittämistä. Kehittämistyössä pyrittiin saamaan selville vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä perhetyö on juuri tässä lastensuojeluyksikössä?

2. Miten perhetyötä voisi kehittää?

Toimeksiantaja toivoi saavansa tietoa ohjaajien kokemuksista perhetyöstä, sen haasteista ja onnistumisista sekä millaista tukea ohjaajat kaipaavat perhetyön tekemiseen. Toimeksiantona oli luoda mallinnus saadun tiedon pohjalta lastensuojeluyksikössä tehtävästä perhetyöstä näiden kysymysten pohjalta. Mallinnuksen tavoitteena on tukea ohjaajia perhetyön toteuttamisessa ja yhtenäistää yksikössä toteutettavaa perhetyötä. Mallinnuksen tarkoituksena on myös edistää vanhempien osallisuutta lapsen arjessa ja vahvistaa vanhempien sitoutumista perhetyöhön sekä selkeyttää vanhemmille, mitä kaikkea perhetyö on tai voi olla. Opinnäytetyö on osa kyseisessä lastensuojeluyksikössä toteutettavaa palvelumuotoiluprosessia, jossa muotoillaan lapsen ja perheen sijoituksen aikana saamia palveluja.

Sijaishuollon laatukriteereissä on määritelty ohjaajien moninaisia tehtäviä. Tehtäviin kuuluu muun muassa turvallisen kasvuympäristön luominen, perushoidosta ja huolenpidosta huolehtiminen, koulunkäynnin ja harrastusten tukeminen ja lapsen asioista raportointi (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 62–73). Näiden tehtävien lisäksi lastensuojeluyksikön muut välttämättömät, arjen huollolliset työtehtävät kuuluvat ohjaajille. Uhkakuvana perhetyön onnistumiselle saattaa olla resurssien ja ajan riittämättömyys. Kehittämistyön yksi tavoite olikin pohtia lastensuojeluyksikön perhetyön tekemisen rakenteita ja voitaisiinko uusilla toimintamalleilla edesauttaa perhetyön toteutumista.

Kehittämistyön tavoitteena oli myös vahvistaa lastensuojelulain toteutumista. Lastensuojelulain (L 417/2007, 2 §) mukaan lastensuojelun on tuettava vanhempia lapsen hoidossa ja kasvatuksessa järjestämällä tarvittavia tukitoimia ja palveluita. Lastensuojelun tehtävän toteutumisen kannalta perhetyö on isossa roolissa. Lastensuojelun tehtävänä on varmistaa lapsille turvalliset ja kehitystä tukevat kasvuolot, mikä tarkoittaa lastensuojelun perhetyöhön sisältyvän tuen lisäksi myös kontrollia. Vanhempien kuntoutumisen tukeminen sijaishuollon aikana on lain velvoittamaa (L 417/2007, 30 §). Pitkänen (2011) totesi tutkimuksessaan, että kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen kuntoutumista edistää, kun myös vanhempien kuntoutumisesta huolehditaan. Lastensuojelulain mukaan sijaishuoltoa toteutettaessa on lapsen edun mukaisesti otettava huomioon tavoite perheen jälleen yhdistymisestä (L 417/2007, 4§). Perheen jälleenyhdistyminen lähes aina edellyttää sekä lapsen että vanhemman kuntoutumista, joten perhe- ja vanhemmuustyöhön panostaminen on lastensuojelulain edellyttämää.

Opinnäytetyön lopputuloksena, tutkimusaineiston pohjalta, on syntynyt kaksi kirjallista tuotosta (Liitteet 2, 3). Yksi on vanhemmille sijoituksen alkuvaiheessa annettava esite, jossa kerrotaan yhteistyöstä lastensuojeluyksikön ja vanhempien kesken. Esitteeseen on kirjattu lastensuojeluyksikössä tehtävän perhetyön keskeisimmät sisällöt. Toinen lopputuotos on ohjaajien työn tueksi tehty työväline tunteiden käsittelyyn. Tämän tavoitteena on edesauttaa sijoitukseen liittyvien vanhempien haastavien tunteiden käsittelyä ja edistää vanhempien osallisuutta. Molempien tuotosien tavoitteena on tukea ohjaajia perhetyön toteuttamisessa sekä vahvistaa yhteistyön onnistumista ja luottamuksen syntymistä vanhempien ja sijaishuoltopaikan kesken.

7 Toteutus

Ennen kehittämistoiminnan aloittamista on tärkeä ymmärtää, mistä lähtökohdista sitä lähestyy. Usein yhdessä kehittämistyössä on osia useammasta lähestymistavasta (Ojasalo, Moilanen & Rita-lahti 2014, 51). Opinnäytetyötä lähestyttiin pragmatismien, konstruktivismien ja realismien kautta. Salon, Eloranta, Hautala ja Kinon (2017, 32) liittävätkin pragmatismiin hyödyn ja toimivuuden näkökulman, konstruktivistista lähestymistapaa he kuvaavat sanoilla yhteisöllisyys ja uuden oppiminen ja realistista lähestymistapaa sanoilla kontekstisyys ja käyttökelpoisuus. Kehittämistoiminnassa hyödynnettiin myös palvelumuotoilusta tuttuja elementtejä. Palvelumuotoilu sopii aineettomien palveluiden kehittämiseen ja sen avulla voidaan luoda helppokäyttöisiä ja asiakaslähtöisiä palvelukonsepteja (Ojasalo ym. 2014, 71). Toteutuksessa haettiin käytännön työtä tukevaa lopputuotosta.

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta rakentuu Toikon ja Rantasen (2009, 10) mukaan tiedontuotannosta, toimijoiden osallistumisesta ja itse kehittämisprosessista. Näiden kolmen metodisen ydintekijän pohjalle rakentui opinnäytetyön tutkimuksellisen osio.

7.1 Tiedontuotanto

Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan kannalta on olennaista hahmottaa, millaista tietoa ollaan hankkimassa. Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan yksi metodologinen kysymys on tietokäsityksen määrittäminen. (Toikko & Rantanen 2009,55.) Induktiivinen tiedon tuottamisen tapa etenee yksittäistapauksista suurempiin kokonaisuuksiin, deduktiivinen laajoista kokonaisuuksista yksittäistapauksiin. Kehittämistoiminnan tuottama tieto voi olla hiljaista tietoa, näyttöön perustuvaa tietoa tai liittyä uuteen kehittämistiedon tuottamistapaan. Kehittämistoiminnan tiedontuotanto voi olla myös yhdistelmä kaikkia edellä mainittuja tai niiden osia. (Mts. 39–42.) Kehittämistyössä edettiin induktiivisesti. Aluksi selvitettiin yksittäisen työntekijän kokemuksia sijaishuollon perhetyöhön liittyen. Sen jälkeen edettiin kohti lastensuojeluyksikön perhetyön kokonaisuutta.

Yhtenä kehittämistyön tavoitteena oli hiljaisen tiedon näkyväksi tekeminen ja sen jakaminen. Toikko ja Rantanen (2009) muistuttavat, että hiljaiseen tietoon liittyvä arkitieto ei ole sama asia kuin kehittämistieto. Arkitieto on usein valikoivaa ja siihen saattaa liittyä lyhytjännitteisyyttä ja vääristynyttä päättelyä. (Toikko & Rantanen 2009,41.) Siksi tiedontuotanto ei voinut rajoittua ainoastaan hiljaisen tiedon esilletuomiseen. Arkitiedon avulla tavoitteena oli päästä kehittämisprosessin alkuun siten, että jokainen työntekijä pääsee omasta arkikokemuksestaan käsin osalliseksi kehittämistyöhön. Arkikokemukseen ja hiljaiseen tietoon liittyy usein myös emotionaalinen ulottuvuus, joka edistää osallistumista ja osallisuutta (mts. 99). Näyttöön perustuva tieto on sen sijaan niin sanottua kokemukseen perustuvaa ammatillista näyttöä. Se eroaa arkitiedosta siten, että arkitietoon liittyvä lyhytjännitteisyys korvautuu systemaattisella toimintatavalla, joka on koettu vaikuttavaksi. (Mts. 40.)

Kolmas kehittämistoiminnan tuottama tiedonlaji, uusi kehittämistiedon tuottamistapa, tapahtuu siellä, missä työtä tehdään. Käytännön työstä nousevat haasteet ja kehittämistarpeet ratkaistaan työpaikoilla. Uusi tiedontuotanto tapahtuu työtä tekemällä, aidossa toimintaympäristössä. (Mts. 41–42.) Proessorientoituneeseen kehittämistoiminnan luonteeseen kuuluu, että uutta muuntu-

vaa tietoa syntyy koko ajan ja uusi tieto ohjaa työskentelyä. Tiedon käyttökelpoisuus ja käytännöllisyys on olennaista tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa. (Mts. 50.) Tähän käyttökelpoisuuteen ja käytännöllisyyteen pyrittiin lopputuloksessa.

7.2 Toimijoiden osallistuminen

Lastensuojeluyksikön työntekijöiden osallistuminen kehittämistoimintaan oli keskeistä tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan yksi olennainen metodologinen kysymys on määrittää kehittämistoiminnan reflektiivinen luonne (Toikko & Rantanen 2009, 55). Perhetyön kehittämisessä työntekijät olivat avainasemassa, siksi prosessorientoitunut kehittäminen oli perusteltua suunnitteluorientoituneen kehittämisen sijasta. Suunnitteluorientoituneessa kehittämisessä ulkopuoliset asiantuntijat, esimerkiksi konsultit tai johtajat, ovat keskeisiä toimijoita (mts. 50).

Myös opinnäytetyön tekijät olivat henkilöstön lisäksi kehittämisprosessin toimijoita. Opinnäytetyön tekijöiden suhde tutkimuskohteeseen vaikutti todennäköisesti tutkimuksen lopputulokseen ja työntekijöiden osallistumiseen. Tekijöistä toinen tekee sijaisuuksia lastensuojeluyksikössä ja toisella ei ollut aikaisempaa kytköstä tutkimuskohteeseen. Toikon ja Rantasen (2009) mukaan vuorovaikutus tutkijan ja tutkimuskohteen välillä on olennaista silloin, kun pyritään tuomaan esille toimijoiden omia näkemyksiä ja ajatuksia. Pelkkiä faktoja tavoittelevassa tutkimuksessa tutkijan ja tutkimuskohteen erillisyyttä pidetään sen sijaan tärkeänä. (Toikko & Rantanen 2009, 118.) Opinnäytetyön tekijöiden erilainen asema suhteessa työyhteisöön toi mahdollisuuksia. Työyhteisössä sisällä oleva tutkija veti tuttuudellaan toimijoita osallistumaan. Tuttuus madalsi myös kynnystä kysyä esimerkiksi kyselyyn (Liite 1) liittyviä tarkennuksia. Työyhteisön ulkopuolella oleva tutkija toi objektiivisuutta tutkimukseen, hänellä ei ollut mitään ennakkotietoja tai käsityksiä toimeksiantajasta. Tavoitteena oli, että työyhteisö kehittäisi itse itseään. Opinnäytetyön tekijät toimivat muutokseen houkuttelijoina, mahdollistajina ja tiedon kokoajina.

7.3 Kehittämisprosessi

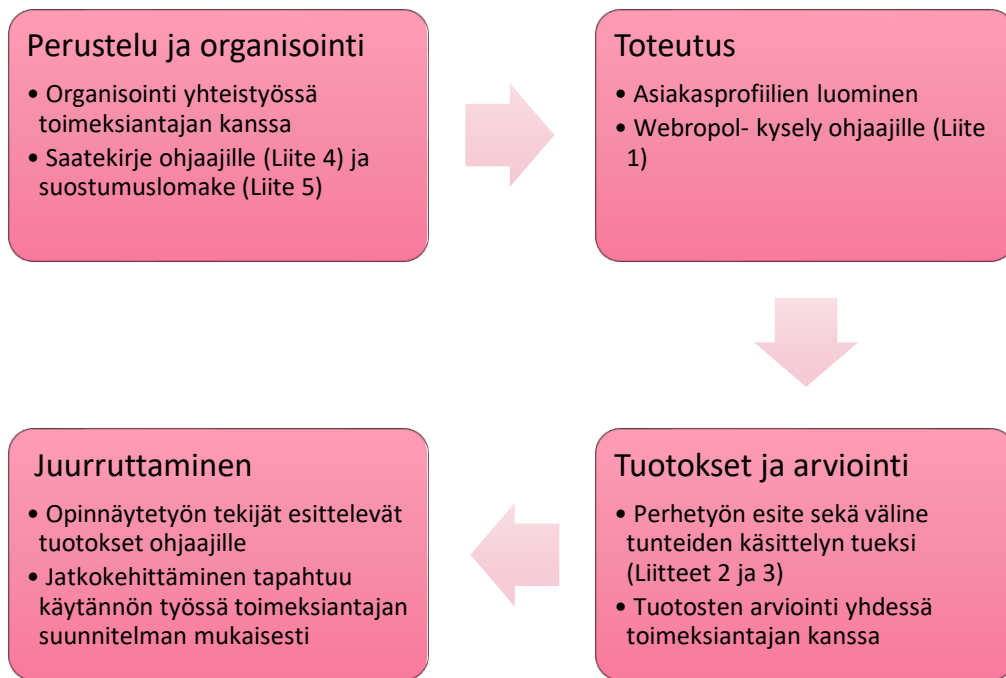
Kehittämistyölle valittiin lineaarinen malli. Lineaarinen malli koostuu tavoitteen määrittelystä, suunnittelusta, toteutuksesta ja päättämisestä sekä arvioinnista (Toikko & Rantanen 2009, 64). Lineaarisen mallin heikkoutena voidaan pitää sen liiallista suoraviivaisuutta ja etukäteisvalmistelua

(mts. 70). Kehittämistyö harvoin etenee suoraviivaisesti, joten etukäteen oli tiedossa, että suunniteltu lineaarinen malli saattaa sisältää osia spagettimaisesta prosessista. Spagettimallissa kehittäminen etenee tilannekohtaisesti dialogia korostaen ja prosessiin liittyviä tehtäviä ja niiden järjestystä ei voida tarkasti etukäteen suunnitella. (Mts. 71.) Lopputuloksen kannalta paras kehittämisen malli olisi ollut niin sanottu spiraalimalli, jossa kehittämistoiminnan vaiheet toistuvat syklimäisesti aina uudelleen (mts. 66). Sykliä aikana lopputulos hioutuu, muotoutuu ja paranee reflektion pohjalta. Spiraalimallin toteuttaminen kaikissa kehittämistoiminnan vaiheissa ei ajankäytöllisesti kuitenkaan ollut mahdollista. Spiraalimallin ajatusta lähellä on jatkuva arviointi prosessin eri vaiheissa. Arvioinnin tuottamat uudet ideat ja näkökulmat voivat ohjata kehittämistyötä uusiin suuntiin. (Mts. 114.) Lopputuotoksia arvioitiin ja uudelleen muotoiltiin yhdessä toimeksiantajan kanssa kehittämisprosessin loppuvaiheessa.

Varsinaisia kehittämisprosessin vaiheita ovat perustelu, organisointi, toteutus, arviointi ja tulosten juurruttaminen (mts. 56–63). Kuviossa 1 on kuvattu kehittämisprosessin eteneminen. Perusteluun oli aluksi syytä kiinnittää erityistä huomiota, jotta työntekijät kokisivat kehittämistyön merkityksellisenä. Prosessorientoitunut kehittäminen luonne vaatii työntekijöiltä motivaatiota ja halua lähteä prosessiin mukaan. Työelämän kehittämistarpeet lähtevät usein liikkeelle ongelmasta, johon halutaan saada ratkaisu. Toikon ja Rantasen (2009) mielestä liika ongelmakeskeisyys saattaa johtaa uusiin ongelmiin. Ongelmien rinnalle tarvitaan näkymää paremmasta, ideaalitalanteen visiosta. Tasapainottelu ongelmapuheen ja ratkaisupuheen välillä vie kohti dynaamista kehittämistä. (Toikko & Rantanen 2009, 57.) Menetelmiä ja aineiston keruuta valittaessa tähän oli hyvä kiinnittää huomiota, ongelmia ja ratkaisuja pyrittiin käsittelemään rinnakkain tasapainotellen. Esimerkiksi kyse-lyssä (Liite 1) ohjaajilta kysyttiin sekä perhetyön onnistumisista että haasteista.

Kehittämistyön tulosten juurruttaminen käytännön työhön on usein oma prosessinsa. Juurruttaminen vaatii aikaa ja sen sisällyttäminen itse kehittämisprosessin sisälle on haastavaa. (Toikko & Rantanen 2009, 62.) Tässä kehittämistyössä opinnäytetyön tekijät aloittavat juurruttamisen esittelemällä ohjaajille lopputuotokset. Sen jälkeen jatkokehittäminen tapahtuu käytännön työn kokemusten pohjalta toimeksiantajan oman suunnitelman mukaan. Juurruttamista voidaan edistää esimerkiksi työyhteisöpäivien yhteydessä keskustelemalla ohjaajien kokemuksista lopputuotosten käytettävyydestä. Palautteen perusteella lopputuloksen on tarkoitus muotoutua ja hioutua paremmaksi siten, että se vastaa käytännön tarpeita. Onnistunut juurruttaminen vaatii

työyhteisöltä pitkäaikaista sitoutumista. Hyväksikin koetuilla uusilla työmenetelmillä on vaarana unohtua arkityön alle ilman tätä sitoutumista. (Mts. 63.)

Kuvio 1. Kehittämisen eteneminen

7.4 Kehittämistyön menetelmät

Se, millaisia menetelmiä kehittämistoiminnan tueksi valitaan, riippuu siitä, mitä niillä halutaan saada selville. Ojasalo ja muut (2014, 51) toteavat, että melkein kaikki menetelmät sopivat lähes kaikkiin kehittämistoiminnan lähestymistapoihin. Välineet ja menetelmät voidaan nähdä joko teknisinä tai reflektiivisinä, usein molempina (Toikko & Rantanen 2009, 72). Menetelmien tavoitteena on edistää osallistumista ja tutkimuksellisuutta (mts.169). Molemmat valitut menetelmät, asiakasprofiilien luominen ja kysely edistivät näitä molempia tavoitteita.

Osallisuuden edistäminen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ovat sosiaalialan yleisiä arvoja (Arki, arvot ja etiikka 2017). Nämä arvot ovat osa asiakaslähtöisyyttä ja asiakaslähtöisyys palveluiden tuottamisessa onkin koko ajan tärkeämpää, myös sosiaali- ja terveysalalla. Koiviston ja muiden (2019) mukaan elämme asiakkaan aikakaudella, mikä tarkoittaa asiakkaiden odottavan hyvän tuotteen lisäksi myös hyvää asiakaskokemusta. Luodakseen hyvän asiakaskokemuksen yrityksen tai palveluntuottajan tulee olla selvillä asiakkaan tarpeista ja toiveista. Aito asiakaslähtöisyys

vaatii siis asiakasymmärrystä, joka voidaan saavuttaa palvelumuotoilun avulla. (Koivisto ym. 2019, 18–21.) Palvelumuotoilun ideologia koettiin tärkeäksi huomioida kehittämistyön menetelmiä valitessa. Sijaishuollossa perhetyön mieltäminen palveluksi voi tuntua vieraalta. Koiviston ja muiden (2019) mukaan palvelumuotoilun myötä palvelun tuottaminen ja muotoilu ajatellaan laajemmin. Palvelumuotoilussa huomio keskitetään kokonaisvaltaisten systeemien havainnointiin ja kehittämiseen. Palvelumuotoilussa kaiken kehittämisen keskipisteessä on palvelun käyttäjä, oli käyttäjä sitten asiakas, asiakaspalvelija tai yhteistyökumppani. (Koivisto ym. 2019, 34, 55–56.)

7.5 Aineiston keruu

Palvelumuotoilusta tuttu asiakasprofiilien luominen liittyy asiakasymmärryksen hankkimiseen (Ojasalo ym. 2014, 74). Ilman syvällistä asiakasymmärrystä ideointi ja itse kehittämistyö voi jäädä irralliseksi. Asiakasprofiilien luominen toteutettiin osana henkilöstön yhteistä työyhteisöpäivää ryhmätyönä. Ennen työskentelyn aloitusta ohjaajilta pyydettiin allekirjoitukset suostumuslomakkeeseen (Liite 5). Työntekijät jaettiin kolmeen ryhmään ja jokaiselle ryhmälle annettiin tehtäväksi luoda Laakson (2009) tutkimusta mukaillen yhdestä tyypillisestä vanhempien ryhmästä profiilit. Laakson (2009) tutkimuksen avulla ryhmätyötä voitiin suunnata ja jäsentää tutkitun tiedon pohjalta. Yksi ryhmä loi profiilin vanhemmasta, jonka kanssa yhteistyö sujuu hyvin, perustuen käytännölliseen kasvatuskumppanuuteen. Toinen ryhmä keskittyi vanhempaan, joka tarvitsee kontrollointia lapsen suojaamiseksi vahingoittavilta asioilta. Kolmas ryhmä loi profiilin vanhemmasta, joka tarvitsee houkuttelua vanhemmuuteen. Profiilit olivat kärjistyksiä kuvitteellisista henkilöistä, mutta niiden avulla oli tarkoitus ymmärtää asiakkaan tarpeita ja toiveita. Profiilien luomisen avulla voitiin pohtia mitä vanhempi ajattelee, tuntee, kuulee, näkee, sanoo ja tekee. Empatiakarttaa käytettiin tukena profiilien luomisessa (Palvelumuotoilu: Jäsenenä käyttäjätietoa empatiakartalla 2021, Liite 6).

Asiakasprofiilien luomisen jälkeen aineistoa kerättiin sähköisellä Webropol-kyselyllä (Liite 1). Kysely toteutettiin anonyymisti. Silloin, kun halutaan tietää, mitä kohderyhmä ajattelee tutkittavasta asiasta, kysely on sopiva tapa kerätä aineistoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 63; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 197). Kysymykset olivat osittain avoimia ja liittyivät työntekijöiden omiin kokemuksiin sijaishuollon perhetyöstä ja perhetyön kehittämiseen. Kaikille suunnatulla kyselyllä taattiin se, että koko henkilöstö pääsi osalliseksi kehittämistyöhön. Kyselyn haasteena on dialogisuuden puuttuminen. Jokainen vastasi kyselyyn yksin ja kehittämistyöhön liittyvä reflektio jäi puuttumaan. Sen sijaan dialogisuus ja reflektio toteutuivat ryhmätöissä.

7.6 Kehittämistyön aineisto ja sen analysointi

Kehittämistoiminnan aineiston keruu tulee olla perusteltua, joskaan sen ei ole mahdollista olla niin syvällistä kuin muussa tutkimuksessa (Toikko & Rantanen 2009, 119). Aineistoa kerättiin yhden kategorian asetelman kautta, eli ainoastaan työntekijöiltä. Mikäli aineistoa olisi kerätty myös asiakailta, kyseessä olisi ollut monen kategorian asetelma ja tietoa olisi voitu vertailla toisiinsa (mts. 119). Lopputuloksen kannalta monen kategorian asetelma olisi tuottanut syvällisempää tietoa perhetyöstä. Työntekijät valittiin kohderyhmäksi, koska opinnäytetyön lopputuotoksen tarkoituksena on palvella heidän työnsä tekemistä. Asiakkaat tulevat hyötymään onnistuneesta lopputuotoksesta systeemisen teorian mukaisesti. Muutos yhdessä sijaishuollon osa-alueessa vaikuttaa myös muihin osa-alueisiin, tässä tapauksessa asiakkaana oleviin perheisiin. Lopputuotoksen tarkoituksena on myös lisätä perheiden osallisuutta ja voimaantumista, mahdollistaa läheisten osallistuminen sijaishuoltoon paremmin sekä mahdollistaa kasvatustuettujen jakaminen biologisten vanhempien ja sijaishuollon työntekijöiden kesken. Onnistunut perhetyö tukee tavoitetta perheen jälleenyhdistymisestä, joka tulee huomioida sijaishuoltoa toteutettaessa (L 417/2007, 4§).

Asiakasprofiilien luomisesta jäi analysoitavaksi aineistoksi ryhmien kirjalliset tuotokset. Ryhmätöiden purku sisälsi myös arvokasta aineistoa, työntekijöiden keskinäistä dialogia. Keskustelun ydin kohdista tehtiin muistiinpanoja ja niitä täydennettiin heti ryhmätyön päättymisen jälkeen. Toikon ja Rantasen (2009, 146) mukaan kyseessä on muistiotyyppinen aineisto. Kyselystä (Liite 1) saatiin aineistoksi vastausmateriaali.

Koko aineisto analysoitiin pääosin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä. Taulukossa 1 on esimerkki aineistolähtöisestä analyysistä. Sisällönanalyysi liitetään useimmiten laadulliseen tutkimukseen, mutta sitä voidaan käyttää myös muussa tutkimuksessa. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on saada vastauksia tutkimuskysymyksiin, aineistosta karsitaan kaikki muu pois. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78, 90, 94.) Kyselyä laadittaessa tutkimuskysymykset pidettiin mielessä ja pohdittiin, millaisilla kysymyksillä niihin saataisiin parhaiten vastauksia. Myös analysointivaiheessa tutkimuskysymykset ohjasivat työskentelyä, aineistosta etsittiin vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa tutkimuksen on tarkoitus palvella kehittämistä. Tiedonkeruun ja sen analysoinnin tulee olla huolellista, jotta kehittämistyöllä on mahdollisuudet onnistua. (Toikko & Rantanen 2009, 157.)

Analyysin tekemistä helpotti kyselyn rakenne, joka oli jaoteltu eri osa-alueisiin. Esimerkiksi omaohjaajuudesta, perhetyön haasteista ja onnistumista sekä kehittämistoiveista kaikista oli omat kysymysosionsa. Toisaalta valmis jaottelu toi haasteita. Puusan (2020, 149) mukaan tutkijan on osattava yhdistellä ja eritellä aineistoa ja samalla ymmärtää eri teemojen yhteys toisiinsa. Haasteena oli se, että valmiiksi teemoitellut kysymysosiot eivät liiaksi rajoittaisi yhteyksien löytämistä eri osioiden välillä.

Sisällönanalyysi tehtiin käytännössä siten, että ensin aineisto pelkistettiin ja sen jälkeen järjestettiin teemoittain. Teemat luokiteltiin ala- ja yläteemoihin. Teemoittelun avulla voidaan löytää aineistosta se, mitä kustakin teemasta on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2018, 79). Kumpikin opinnäyte-työntekijä teki teemoittelun ensin yksin, sen jälkeen tuloksia vertailtiin keskenään. Teemoittelut osoittautuivat samansuuntaisiksi ja täydensivät toisiaan.

Osa kyselyaineistosta analysoitiin myös teorialähtöisesti. Taulukossa 2 on esimerkki teorialähtöisestä analyysistä. Puusa (2020) viittaa Koskiseen, Alasuutariin ja Peltoseen (2005) sanoessaan, että aineistolähtöisestä lähestymistavasta huolimatta osa aineistosta voidaan analysoida teorialähtöisesti. Tämän tarkoituksena ei ole osoittaa minkään teorian paikkansapitävyyttä, vaan löytää aineistosta uusia ajatusmalleja. (Puusa 2020, 147.) Kyselyssä perhetyötä ja sen toteuttamista tässä lastensuojeluyksikössä koskeva kysymys analysoitiin sekä aineisto- että teorialähtöisesti.

Teorialähtöisessä analysoinnissa haluttiin selvittää, sanoittavatko ohjaajat enemmän tuen vai kontrollin keinoja perhetyössä. Kysymystä analysoitiin teorialähtöisesti myös ratkaisu- ja voimavaralähtöisyyden näkökulmasta. Aineistosta haluttiin erotella, miten ratkaisu- ja voimavaralähtöisyys näkyy käytännön työssä. Aineistolähtöisessä analyysissä haluttiin selvittää, millaisiin kokonaisuuksiin ohjaajat perhetyötä jaottelevat. Kummankin analyysitavan käyttäminen tämän kysymyksen kohdalla oli perusteltua monipuolisen kuvan saamiseksi siitä, millaista perhetyö yksikössä on.

Ryhmätöiden tavoitteena oli lisätä asiakasymmärrystä ja työntekijöiden osallisuutta kehittämistyössä. Niiden tuottaman aineiston luonteen vuoksi pelkistäminen ja teemoittelu ei sopinut parhaalla tavalla sen analysointiin. Sen sijaan ryhmätöiden analysoinnissa pääpaino oli merkitysyhteyksien löytämisessä kyselyaineiston sisällön kanssa. Esimerkiksi kyselyn vastauksissa kuvattiin perhetyön haasteeksi vanhempien voimavarojen vähyys sekä vanhempien omat haasteet. Ryhmätöissä näitä asioita kuvasivat riippuvuudet, elämänhallinnan haasteet ja kyvyttömyys nähdä lapsi

lapsena. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 85) viittaavat Laineeseen (2010) puhuessaan sisällönanalyysin yhteydessä aineiston kuvauksesta, jossa näistä merkitysyhteyksistä pyritään luomaan kokonaisuuksia. Intuitio, kyseenalaistaminen ja kriittisyys liittyvät aineiston kuvaukseen (mts. 85).

Taulukko 1. Esimerkki aineistolähtöisestä analyysistä

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty teema	Yläteema	Miten ohjaajat kuvaavat perhetyötä?
<i>"Perheiden kanssa ollaan yhteydessä melkein päivittäin (riippuen lapsesta)"</i>	Tiivis yhteydenpito Työntekijän aloitteellisuus	Aktiivinen ja aloitteellinen yhteydenpito	Mukana eläminen
<i>"Omaohjaajat tukevat vanhempia sijoituksen aikana ja yhdessä pyritään löytämään keinoja sille, että lapsi voisi palata kotiin."</i>	Vanhempien kannustaminen ja tukeminen Yhdessä keinojen löytäminen Vastakkainasettelun välttäminen	Työntekijän uskoa ja toivoa luova asenne	Mukana eläminen
<i>"Perhetyötä tehdään yleensä siitä näkökulmasta, että pyritään palauttamaan lapsi jossain vaiheessa takaisin kotiin ja yritetään säilyttää lapsen yhteydet perheeseensä myös niissä tapauksissa, kun kotiinpaluu ei ole tapahtumassa ihan hetkeen"</i>	Yhteyden säilyttäminen perheeseen Yksilölliset tavoitteet, joita muokataan tarvittaessa	Suunnitelmallisuus	Ammatillisuus
<i>"...osan perheiden kanssa tavataan sekä soitetaan valvotusti"</i> <i>"...osalle lapsista tehdään kotilomasopimus..."</i>	Kotilomasopimus Kotikäynnit Valvotut tapaamiset	Perhetyön käytännön tavat	Ammatillisuus

Taulukko 2. Esimerkki teorialähtöisestä analyysistä

Pääteema	Yläteema	Pelkistetty teema	Alkuperäisilmaus
Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys osana perhetyötä	Kunnioitus	Asiakaslähtöisyys Asiakkaan osallisuuden huomioiminen Asiakkaan kunnioitus ja asiantuntijuuden huomioiminen	<i>”Mielestäni perhetyön arkitavoitteena on se, että vanhemmilla on sijoituksenkin aikana sellainen olo, että he eivät ole menettäneet lastaan ja ovat edelleen tärkeä osa lapsen elämää.”</i>
Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys osana perhetyötä	Toiveikkuus	Toivon ylläpitäminen Tulevaisuuteen katsominen Onnistumisten sanoittaminen	<i>”Perhetyötä tehdään yleensä siitä näkökulmasta, että pyritään palauttamaan lapsi jossain vaiheessa takaisin kotiin ja yritetään säilyttää lapsen yhteydet perheeseensä myös niissä tapauksissa, kun kotiin paluu ei ole tapahtumassa ihan hetkeen.”</i>
Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys osana perhetyötä	Onnistumisiin keskittyminen	Onnistumisten sanoittaminen	<i>”Omaohjaajat tukevat vanhempia sijoituksen aikana ja yhdessä pyritään löytämään keinoja sille, että lapsi voisi palata kotiin. Mikä on hyvää? Minkä pitää muuttua? Mitä pitää tapahtua.”</i>
Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys osana perhetyötä	Vastuu	Vastuun ottaminen Vastuuttaminen	<i>”Osalle lapsista tehdään kotilomasopimus, ... tällä pyritään tukemaan lapsen sijoituksen suunnitelmallista etenemistä. Osallistetaan vanhempia sitoutumaan sijoituksen etenemiseen.”</i>
Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys osana perhetyötä	Tavoitteellisuus	Tavoitteiden asettaminen Työskentelyn suunnitelmallisuus	<i>”Useimmiten perhetyön tavoitteista sovitaan asiakassuunnitelmapalaverissa.”</i>

8 Tulokset

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa tiedontuotanto on vain yksi osa kokonaisuutta. Toimijoiden osallistuminen ja itse kehittämisprosessi kattavat suurimman osan tutkimuksellisen kehittämistyön osa-alueista. (Toikko & Rantanen 2009 10.) Tiedontuotannolla oli kehittämissä väli-neellinen arvo, sen pohjalta tehtiin itse kehittämisprosessi. Toimijoiden osallistumisesta ja kehittämisprosessista on kerrottu tarkemmin luvuissa 7.2 ja 7.3.

Tiedontuotannon osa-alueeseen haettiin vastauksia kyselyllä ja ryhmätöillä. Kyselyyn saatiin seitsemän vastausta, joten kyselyn vastausprosentti oli 78 %. Ryhmätöskentelyyn osallistuivat kaikki yhdeksän yksikön ohjaaja. Tietoa kerättiin lähinnä kyselyn avulla, ryhmätöissä painopiste oli enemmänkin toimijoiden osallistumisesta ja osallistamisesta. Ryhmätöistä saatiin kuitenkin arvokasta lisätietoa perhetyön haasteista.

Keskeisimmät tulokset olivat, että ohjaajilla on vahvaa ammatillisuutta sekä riittävästi tukea toteuttaa perhetyötä. Vahva ammatillisuus vaikuttaa myönteisesti yhteistyön sujuvuuteen ohjaajien ja vanhempien kesken. Toisaalta yhteistyötä haastavat vuorovaikutukseen liittyvät haasteet, kuten luottamuksen tai yhteisen kielen puute. Myös jaettuun vanhemmuuteen liittyvät haasteet voivat vaikeuttaa vanhempien asettumista yhteistyöhön. Perhetyö on omaohjaajaparin sekä sosiaalityöntekijän moniammatillisesti perheen kanssa yhteistyössä toteuttamaa. Omaohjaajien kesken työskentelyn koettiin onnistuvan hyvin, kun taas sosiaalityöntekijöiden kanssa työskentelyn koettiin sujuvan vaihtelevasti.

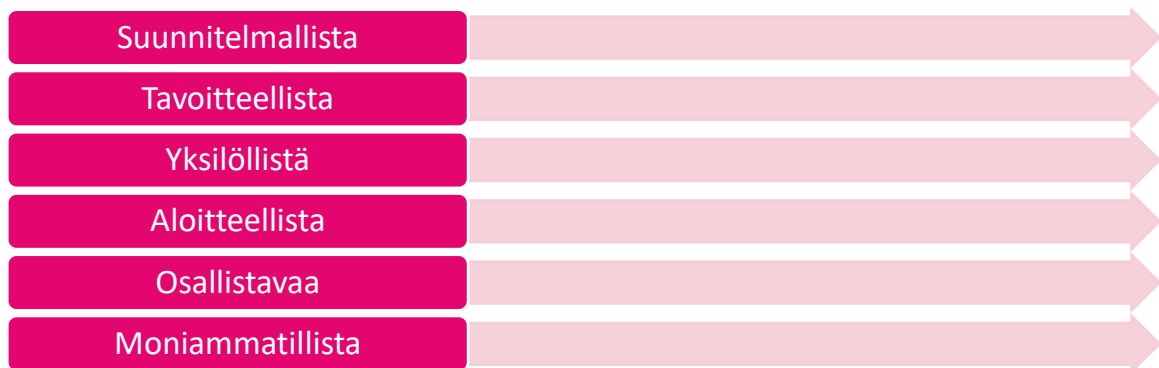
8.1 Perhetyön kuvailu ja perhetyön tavoitteet

Aineiston pohjalta muodostui selkeä kuva siitä mitä perhetyö on tässä lastensuojeluyksikössä. Kuvioon 2 on koottu ohjaajien ilmauksia perhetyöstä. Kysymykseen voidaan aineiston perusteella vastata, että perhetyö on yksilöllistä, tavoitteellista ja suunnitelmallista. Perhetyössä pyritään vanhempien osallisuuteen lapsen arjessa ja lapsen asioissa. Kunkin perheen kohdalla perhetyötä toteuttavat lapsen omaohjaajat, mutta perhetyössä tukevat koko työyhteisö esihenkilöiden johdolla. Ohjaajat ovat aktiivisia ja aloitteellisia yhteydenpidossa perheisiin. Aineistosta välittyy vahva ammatillisuus sekä mukana eläminen perheiden elämän käänneissä. Konkreettisesti perhetyö on yhteydenpitoa ja perheiden tapaamista eli kotikäyntejä tai tapaamisia lastensuojeluyksikössä. Lapsen

ja vanhemman tapaamiset voivat olla myös valvottuja. Perhetyö vastaa lapsen sijoituksen tavoitteisiin sekä pyrkii asiakassuunnitelmiin kirjattuihin tavoitteisiin.

Vastaajista suurimman osan mielestä perhetyön tavoitteet ovat sekä ohjaajille, että vanhemmille osittain selkeitä. Erityisesti oli merkille pantavaa, että kenenkään mielestä perhetyön tavoitteet eivät olleet vanhemmille täysin selkeitä. Tavoitteiden epäselvyyden katsottiin johtuvan joko vanhemmista itsestään riippuvista asioista tai yhteistyön haasteista sosiaalityöntekijän kanssa. Aineistosta selvisi, että ohjaajat pitivät tärkeimpänä tavoitteena lapsen kotiin palaamisen mahdollistamista. Useamman kerran mainittu tavoite oli myös perhesuhteiden ylläpitäminen, erityisesti lapsivanhempisuhteen tukeminen. Tavoitteista todettiin myös, että ne vaihtelevat sijoituksen muodon mukaan sekä sijoituksen aikana.

Tavoitteiden selkiyttämiseksi vanhemmille ohjaajat kannattivat valmiista vastausvaihtoehdoista eniten vanhemmuuden roolikarttaa ja tarkempaa perhetyön suunnitelmalomaketta. Seuraavaksi eniten kannatusta saivat läheisneuvonpito, tunnekortit tai muut kortit sekä luovat menetelmät, kuten kirjoittaminen ja piirtäminen. Lisäksi jokin muu -kohdassa keinoiksi nimettiin intuition luottaminen ja rauhallinen perheeseen tutustuminen sekä ajan kanssa luottamuksen rakentaminen.

Kuvio 2. Ohjaajien ilmauksia perhetyöstä

8.2 Perhetyössä koetut haasteet ja onnistumiset

Kuviossa 3 on ohjaajien ilmauksia perhetyön onnistumisista ja haasteista. Aineiston pohjalta keskeisimmät haasteet perhetyössä ovat vanhempien haastava käytös ja vaikeus saavuttaa luottamuksellinen yhteistyösuhde vanhempien kanssa. Vanhempien haastavaa käytöstä kuvattiin aineistossa piittaamattomuutena, sitoutumattomuutena ja ymmärtämättömyytenä omasta tai perheen tilanteesta sekä epärehellisyytenä. Edellisten lisäksi haasteiksi koettiin yhteydenpidon käytännön vaikeudet, kuten yhteisen kielen puuttuminen tai se, että lapsen vanhemmat asuvat eri maassa. Myös vaikeat perhetilanteet, esimerkiksi riitaisuus vanhempien välillä, ja ristiriitaiset käsitykset lapsen edusta sekä vanhempien voimavarojen puute koettiin työn haasteiksi.

Onnistumisia ohjaajat kuvailevat pääasiassa vanhempien toiminnan ja tahtotilan myönteisten muutosten kautta. Lapsi on voinut kotiutua, puheyhteys lapsen ja vanhemman välille on palautunut tai on pystytty sopimaan konkreettisista tavoitteista luottamuksellisessa yhteistyössä. Ohjaajat kokivat onnistuneensa myös silloin, kun vanhemmat ovat kiittäneet ja antaneet positiivista palautetta ohjaajille. Vastauksista tulee ilmi se, että onnistumiset vaativat ohjaajilta heittäytymistä ja periksiantamattomuutta.

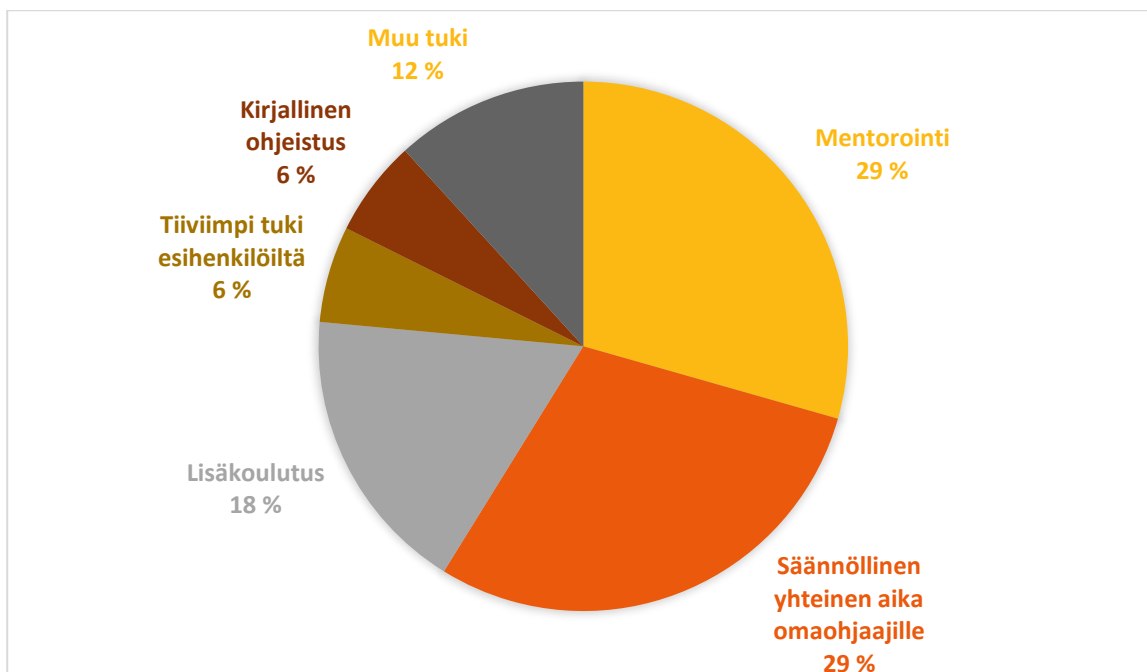

Kuvio 3. Perhetyön onnistumisia ja haasteita

8.3 Tuki perhetyöhön on riittävää

Kyselyn myötä käy ilmi, että tässä lastensuojeluyksikössä ohjaajat kokevat saavansa riittävästi tukea perhetyön tekemiseen. Tukea kuitenkin voi aina lisätä (Taulukko 3). Kysymykseen mikä voisi tukea perhetyössä, vastausvaihtoehdoista eniten kannatusta saivat mentorointi sekä järjestelmällinen, työyhteisön rakenteissa oleva mahdollisuus jakaa ajatuksia perhetyöstä. Mentoroinnin tavoitteena on tukea työntekijää ammatillisessa kehittämisessä ja yleensä sillä tarkoitetaan toimintamuotoa, jossa uransa alussa olevat hyötyvät kokeneempien työntekijöiden osaamisesta ja kokemuksesta. Perinteisen mentorointi-käsitteen rinnalla puhutaan myös niin sanotusta valmentavasta mentoroinnista. Se perustuu ennemminkin tasaveroiseen suhteeseen mentorin ja mentoroitavan välillä ilman asetelmaa, jossa osaamista siirrettäisiin kokeneemmilta kokemattomille työntekijöille. (Ristikangas, Ristikangas & Alatalo 2019, 15.) Seuraavaksi eniten kannatusta sai lisäkoulutus. Lisäksi yksittäistä kannatusta saivat kirjallinen ohjeistus, tiiviimpi tuki esihenkilöiltä, luovuuteen kannustaminen sekä riittävä työntekijäresurssi, jotta yksiköstä voi poistua jonkin perheen kotiin ilman painetta siitä, että ohjaajaa tarvittaisiin yksikössä. Luovuuteen kannustaminen ja riittävä työntekijäresurssi kuuluvat alla olevassa taulukossa kohtaan Muu tuki.

Taulukko 3. Mitä lisätuki voisi olla

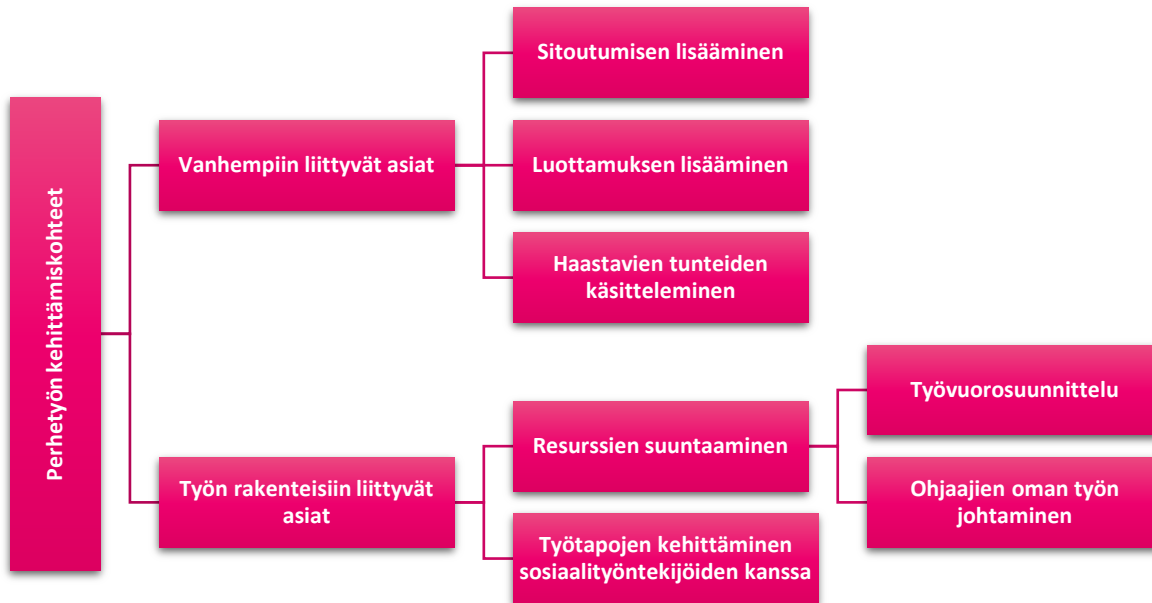
8.4 Perhetyö on eri ammattilaisten yhteistyötä

Perhetyöstä vastaavat lapsen omaohjaajat. Lastensuojeluyksikön esihenkilöt ovat tiiviisti ohjaajien tukena, kuten myös muu työyhteisö. Omaohjaajuus perustuu kyselyn tulosten mukaan avoimeen tiedon jakamiseen pohjautuvaan kommunikointiin. Ajatuksia perhetyöstä vaihdetaan kasvokkain samassa työvuorossa ollessa. Sähköinen järjestelmä tukee kommunikointia silloin, kun työvuorot eivät osu yksiin omaohjaajaparien kesken. Työnjako omaohjaajien välillä on joustavaa ja sitä tehdään tilanteen mukaan. Omaohjaajat kokevat olevansa yhteisessä vastuussa perhetyön tekemisestä ja yhteistyötä kuvattiin hyvin toimivaksi. Omaohjauuden haasteet liittyivät lähinnä kolmivuorotyön aiheuttamaan yhteisen ajan puutteeseen. Vaikeus päästä yhdessä kotikäynneille, vanhempien tapaamisiin ja palavereihin koettiin työtä hankaloittavaksi asiaksi.

Omaohjaajaparin lisäksi perhetyötä tehdään yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Yhteistyön kuvattiin toimivan vaihtelevasti. Haasteina pidettiin sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuutta ja vaihtuvuutta sekä perhetyön tavoitteiden epäselvyyttä. Ohjaajat kokivat, että yhteistyön sujuminen riippuu sosiaalityöntekijästä. Tiedonkulun haasteet eri palveluiden välillä nousivat myös esille ja sen todettiin vaikeuttavan moniammatillista yhteistyötä. Yhteydenpidon tapoihin toivottiin muutoksia, lähinnä toivottiin enemmän tapaamisia ja tiiviimpää viestittelyä sosiaalityöntekijän kanssa.

8.5 Yhteenveto kehittämiskohteista

Kehittämistyömme toinen tutkimuskysymys oli ”Miten perhetyötä voisi kehittää?” Aineiston analysoinnin perusteella voidaan todeta, että perhetyön kehittämiskohteet jakautuvat vanhempiin liittyviin asioihin ja niihin vastaamiseen sekä muihin yksittäisempiin kokonaisuuksiin (Kuvio 4). Sekä kyselyn että asiakasprofiilien tulokset kietoutuvat vanhempien omiin haasteisiin. Muiden kehittämiskohteiden yhteinen tekijä löytyi työn rakenteista. Ohjaajien toiveissa on rakenteiden kehittämisen resursseja suuntaamalla siten, että perhetyölle olisi riittävästi aikaa. Omaohjaajapareille toivottiin lisää mahdollisuuksia keskustella perheiden tilanteista ja mahdollisuuksia selventää työn tavoitteita sekä yhteistyössä vanhempien että moniammatillisen tiimin kanssa. Moniammatillisuudessa korostui työn tekemisen tapojen kehittäminen sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Kuvio 4. Keskeisimmät kehittämiskohteet aineiston perusteella

9 Pohdinta

9.1 Keskeisten tulosten tarkastelu

Aineistosta nousi esille ohjaajien vahva ammatillisuus perhetyön tekemisessä sekä haasteet, jotka liittyvät jaettuun vanhemmuuteen ja vuorovaikutussuhteeseen vanhempien kanssa. Nämä yhdessä vaikuttavat yhteistyön sujuvuuteen. Seuraavassa käsitellään näitä teemoja suhteessa opinäytetyön alkuosan teoreettiseen viitekehykseen. Toimeksiantajan toivomuksesta ja opinäytetyön rajaamisen tarpeen takia kehittämistyö ei suuntautunut työn tekemisen rakenteisiin. Niitä kuitenkin pohditaan lyhyesti luvussa 9.3. Johtopäätökset ja kehittämiskohteet.

9.1.1 Ohjaajien ammatillisuus

Aineistosta haluttiin saada selville teorialähtöisen analyysin avulla, miten ratkaisu- ja voimavara- lähtöisyys näkyy perhetyössä. Ohjaajien ilmaukset ja kuvaukset perhetyöstä olivat yhteneväisiä ratkaisu- ja voimavara- lähtöisen ajattelutavan kanssa. Rönkön ja Rytkösen (2010, 172–177) mukaan voimavaraistavaan ajattelutapaan kuuluvat kunnioitus, toiveikkuus, tavoitteellisuus, vastuu ja onnistumisiin keskittyminen. Nämä kaikki ilmaukset löytyivät teorialähtöisen analyysin yläteemoista.

Sijaishuollon perhetyön alkuvaihetta tehdään usein jännitteisessä tilanteessa. Aineiston perusteella voidaan sanoa, että ohjaajat kykenevät toimimaan näissä vaativissa tilanteissa vanhempia voimavaraistaen ja ratkaisuja aktiivisesti etsien. Mateos Inchaurrendon ja muiden (2018, 574–581) tutkimuksessa tuli esille sijaishuollon työntekijöiden asenneosaamisen eli positiivisen asenteen ja vanhempien kannustamisen merkitys perheiden jälleenyhdistämisessä. Aineiston tulosten perusteella voidaan todeta, että ohjaajilla on tällaista asenneosaamista, joka edistää lastensuojelulain keskeistä tavoitetta perheen jälleenyhdistämisestä (L 417/2007, 4 §). Asenneosaaminen näkyy aineistossa erityisesti ohjaajien kuvauksissa perhetyöstä. Ohjaajien ilmauksissa toistuu vanhempien tukeminen ja osallistaminen lastensuojeluyksikön arkeen. Myös ohjaajien toiveikas ja uskoa luova asenne näkyy vastauksissa.

Perhetyön tavoitteita ohjaajat kuvailevat vahvasti lapsen edun näkökulmasta. Lapsen kotiutumista pidetään tärkeimpänä tavoitteena. Ohjaajien vastauksissa korostui, että perhetyön tavoitteet ovat aina yksilöllisiä ja niitä muutetaan tarvittaessa. Tämä tutkimustulos on linjassa sekä Rönkön ja Rytkösen (2010), että Reijosen (2005) kuvausten kanssa perhetyön tavoitteista. Perhetyön tavoitteet ovat jokaisen perheen kohdalla erilaisia ja vastaavat perheen tilanteesta nouseviin haasteisiin tai tarpeisiin. Yhtäläistä perhetyön tavoitteille on niiden tähtääminen siihen, että perheet pärjäävät ilman ulkopuolista tukea tai mahdollisimman vähällä tuella. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27; Reijonen 2005, 11.)

Perhetyötä voidaan tarkastella tuen ja kontrollin näkökulmasta. Tutkimuksessa ohjaajat sanoittivat enemmän tuen kuin kontrollin ilmaisuja, silti molemmat näkyivät aineistossa. Aivan kuten Erikson & Arnkil (2012, 31) kirjoittavat, puhdasta tukea tai puhdasta kontrollia ei ole olemassa vaan auttamistyö on yhdistelmä molempia. Ohjaajien ammatillisuutta on se, että kyetään myös kontrolloimaan, vaikka se voi aiheuttaa ikäviä tunteita vanhemmissa ja sitä kautta hankaloittaa yhteistyötä. Ratkaisujen perusteleminen on tärkeää. Lapsen etu näkyi niin tuen kuin kontrollin tavoissa. Lapsen etu on kaiken lastensuojelutoiminnan ensisijainen tavoite (L 417/2007, 4 §). Erikson & Arnkil (2012, 31–32) kuvailevat tuen ja kontrollin voivan olla voimaannuttavaa tai alistavaa. Kyselyssä ohjaajien kuvailema kontrolli ja tuki on voimaannuttavaa, kuten kannustamista, vanhempien osallisuuden tukemista ja toivon ylläpitämistä. Vilén ja muut (2010, 47) kuvaavat tukemisen perhetyössä olevan esimerkiksi huolen jakamista, opettamista, oma-aloitteisuuteen kannustamista sekä

empaattista läsnäoloa. Erikson & Arnkil (2012, 31–32) kirjoittavat voimaannuttavan tuen ja kontrollin vahvistavan voimavaroja ja lisäävän perheen omaa hallintaa sekä mahdollisimman itsenäistä arjesta selviytymistä. Ohjaajien vastauksista ei tullut ilmi alistavaa kontrollia tai alistavaa tukea, kuten Eriksonin ja Arnkilin (2012, 32) kuvailemaa yliymmärtämistä tai puolesta tekemistä.

9.1.2 Jaetun vanhemmuuden haasteet

Ryhmätöinä toteutetuissa asiakasprofiileissa jaetun vanhemmuuden haasteet tulivat näkyviksi. Vanhemman kipupisteenä todettiin ”lapsen kasvatuksen jakaminen ammattilaisten kanssa”. Kun puhuttiin yhteistyöstä asiakasprofiilivanhempien kanssa, ohjaajat miettivät, että vanhemmuuden jakaminen voi olla vaikeaa vanhemmuuden menettämisen pelon takia. Ryhmätöissä nousi myös vahvasti esiin sijoitukseen liittyvät tunteet, kuten häpeä, pelko, mustasukkaisuus, arvottomuus, suru ja kateus. Näitä tunteita myös Kujala (2003, 14–15, 77) ja Saastamoinen (2010, 139) luettelevat vanhemman kokevan lapsen sijoituksen takia. Pitkänen (2011) huomauttaa, että lapsen sijoitus voi olla vanhemman kokemana myös oikea ja välttämätön toimi. Sijoitus ei välttämättä aiheuta vain negatiivisia tunteita, vaan voi olla alku muutokselle ja kiitollisuutta aiheuttava asia. (Pitkänen 2011, 27, 65–72.) Kiitollisuus ja helpotus avun saamisesta tulivat näkyviin myös aineistossa. Webropol-kyselyssä ohjaajat keskittyivät sanoittamaan perhetyön haasteita omasta näkökulmastaan, joten vanhempien kokemia haastavia tunteita ei juurikaan sanoitettu. Asiakasprofiileja luodessa ohjaajat sanoittivat vanhempien tunteita ja kokemuksia, joten asiakasprofiilien luomisen tärkeys tuli esiin.

Tutkimuksessa perhetyön haasteiksi nimettiin erityisesti vanhempien luottamuspula, sitoutumattomuus ja epärehellisyys. Tätä tulosta tulkittiin niin, että vanhemmuuden jakaminen on vanhemmille haastavaa, mikä näyttäytyy vanhemmissa edellä mainittuna käytöksenä. Pelko lapsen menettamisestä ja häpeä omasta tai perheen tilanteesta voi estää yhteistyön tekemisen ja totuuden kertomisen. Haastavan käytöksen taustalla voidaan ajatella olevan sijoitukseen liittyvät vaikeat tunteet. Pitkäsen (2011) mukaan vanhemmuuteen liittyy vastuun ottamista ja sillä sekä oman toiminnan käsittelyllä on paikkansa sijoituksen aikaisessa kuntoutumisessa. Sijoituksen syiden ja oman toiminnan läpikäyminen voi aiheuttaa erityisesti häpeää ja syyllisyyttä. Nämä tunteet tulee huomioida osana sijoituksen aikaista vanhemmuustyöskentelyä. (Pitkänen 2011, 27.) Myös helpotuksen tai positiivisten tunteiden mahdollisuus sijoituksesta ja näiden tunteiden hyväksyttävyyden

tärkeää sanoittaa vanhemmille. Positiivinen käytös, kuten muutokset vanhemman toiminnassa lapsen edun suuntaiseksi, tulee luonnollisesti myös huomioida.

Lapsen sijoituksen myötä vanhemmuus muuttuu. Lapsen päivittäinen huolto ja kasvatusvastuu, eli sosiaalinen vanhemmuus, siirtyy toisille. Pitkänen (2011) selventää, kuinka sijoitus ja etenkin lapsen huostaanotto aiheuttaa muutoksia perhesuhteissa ja vanhemmuudessa. Perheenjäsenten roolit ja vastuut muuttuvat, vanhemmuuden tulee rakentua uudelleenlaisista lähtökohdista. Lisäksi perheessä yksityisenä kokemuksena määrittynyt lapsuus ja vanhemmuus tulevat jatkuvan arvioinnin kohteeksi. (Pitkänen 2011, 20.) Vaikka sosiaalinen vanhemmuus siirtyy sijoituksen myötä, emotionaalinen suhde lapsen ja vanhemman välillä säilyy ainutlaatuisena ja yksityisenä (mts. 114). Lapsen ja vanhemman välisen suhteen tukemista useampi ohjaaja piti perhetyön tavoitteena. Tässä toteutuu lapsisensitiivinen vanhemmuustyö, eli lapsen ja vanhemman emotionaalisen suhteen tukeminen, lapsen etu huomioiden. Lapsen etuna on vanhemman tukeminen tahollaan sekä vanhemman hyväksyntä sijoituspäätöstä kohtaan. Lastensuojelussa lapsen näkökulma on pääosassa, joten osana vanhemman kuntoutumista tulee vanhemmalle tehdä näkyväksi lapsen kokemukset sijoituksen taustalla ja aikana. (Pitkänen 2011, 21, 27, 116.)

9.1.3 Yhteistyön sujuvuus

Kun kyselyn tuloksia sekä ryhmätöinä luotuja asiakasprofiileja yhdisteltiin, löytyi yhteistyön sujuvuuteen vaikuttavia tekijöitä. Sitoutumattomuus ja kykenemättömyys vanhemmuuteen sekä luottamuksen puute nousivat esiin vanhemmuuden kontrollointiin ja vanhemmuuden houkutteluun liittyvissä profiileissa. Lisäksi ne nousivat esiin kyselyssä haasteita koskevassa kysymyksessä. Mönkkösen (2007) mukaan kuitenkin luottamuksellisuus on onnistuneen vuorovaikutuksen ja asiakassuhteen perusta. Ilman luottamuksellista suhdetta työntekijän eriävät ajatukset asiakkaan ajatuksista voidaan kokea uhkana. (Mönkkönen 2007, 89.) Kujala (2003, 9–11) kirjoittaa, että vanhemman voi olla vaikea ottaa tukea vastaan ikävän sijoituspäätöksen tehneiltä sosiaaliviranomaisilta. Lastensuojelulaitos ei ole tehnyt sijoituspäätöstä, mutta on prosessissa arvioijana ja kontrolloijana ja siten sosiaaliviranomaisen edustajana lastensuojelulaitos voi vanhemmille näyttyä. Luottamuksen rakentaminen voi olla haastavaa, jos sijoitusprosessin viranomaisten vastuuta ja velvollisuuksia ei yhteisesti vanhempien kanssa sanoiteta. Toisaalta on tärkeää sanoittaa sitä, että kaikki osapuolet ovat samalla puolella toteuttamassa lastensuojelun ensisijaista

tavoitetta lapsen edun toteutumisesta (L417/2007, 4 §). Vastakkainasettelun välttäminen ja pyrkimys avoimuuteen ja luottamuksellisuuteen näkyi ohjaajien vastauksissa heidän kuvauksissaan perhetyöstä.

Tulosten tulkinnan jälkeen voidaan todeta, että Laakson (2009) määrittelemät perhetyön muodot lastenkotityössä ovat selkeästi nähtävissä myös kyseisessä lastensuojeluyksikössä ja ne kuvaavat osaltaan yhteistyön sujuvuutta. Laakso (2009, 221) on määritellyt laitoksesta käsin tehtävää perhetyötä käytännölliseen kasvatuskumppanuuteen, vanhemmuuden kontrollointiin ja vanhemmaksi houkutteluun. Osassa kyselyn vastauksista kuvailtiin vanhempien ottavan tukea ja neuvoja vastaan hyvin ja yhteistyön olevan luottamuksellista ja sujuvaa. Juuri tällaiseksi Laakso (2009, 222) kuvailee käytännöllistä kasvatuskumppanuutta. Kyselystä kävi ilmi, että jotkut vanhemmat eivät halua olla lapsensa kanssa tekemisissä tai yhteydenpito on todella vähäistä ja nämä kuvaukset sopivat Laakson (2009, 222) määritelmään vanhemmaksi houkuttelusta. Laakson (2009, 222) kuvailema vanhemmuuden kontrollointi näkyi aineistossa ohjaajien ilmauksissa perhetyön käytännön tavoista. Kotilomasopimus, valvotut tapaamiset ja ohjaajien tukikäynnit lapsen kotona ovat esimerkkeinä kuvatuista kontrollin keinoista.

Aineiston perusteella ohjaajien ammatillisuus ja jaetun vanhemmuuden haasteet molemmat vaikuttavat yhteistyön sujuvuuteen. Aineistossa nämä teemat näkyivät työn tekemisen vastakkaisina voimina. Ohjaajien osaaminen ja työhön heittäytyminen saivat aikaan ohjaajien mukaan myönteisiä muutoksia perheiden tilanteissa. Toisaalta vanhemmuuden haasteet hankaloittivat näiden muutosten aikaansaamista. Talentian (2021) tutkimuksen mukaan 95 % lastensuojelun laitoshoidon työntekijöistä koki kuormittavuutta työssään. Voidaan ajatella, että näiden työn vastavoi-
mien olemassaolo voisi osaltaan selittää korkeaa kuormittuneisuusprosenttia. Mönkkönen (2007) kuvaa, että asiakastyössä on aina läsnä tekijöitä, joihin työntekijät eivät voi itse vaikuttaa. Todelliseen ymmärrykseen asiakkaan tilanteesta päästään usein vasta oman rajallisuuden ja riittämättömyyden tunteiden hyväksymisen kautta. (Mönkkönen 2007, 97–98.) Esimerkiksi aineistossa esille tullut vanhempien haluttomuus olla yhteydessä oman lapsensa kanssa saattaa voimakkaasti haastaa ohjaajia pohtimaan omaa riittämättömyyttään ja siten lisätä työn kuormittavuutta vahvasta ammatillisuudesta huolimatta.

9.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksessa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita, jotka koskivat tutkimusta, olivat tutkittavien henkilöiden ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja tutkimuksen toteuttaminen siten, että siitä ei aiheudu haittaa eikä riskejä tutkimuskohteille (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa 2019, 7). Aineiston keruu henkilöstöltä tapahtui siten, että se perustui vapaaehtoisuuteen ja luottamuksellisuuteen. Tutkittavien henkilöllisyys ei missään tutkimuksen vaiheessa tullut muiden kuin tutkijoiden tietoon. Missään tutkimuksen vaiheessa ei kerätty muita tutkittavien henkilötietoja kuin nimet, jotka tulivat suostumuslomakkeeseen (Liite 5). Webropol- kysely (Liite 1) toteutettiin anonyymisti, vastauksia ja vastaajia ei voitu yhdistää toisiinsa. Tutkimusaineistoa säilytettiin siten, että se ei joutunut vääriin käsiin ja tutkimuksen päätyttyä tutkimusaineisto hävitettiin. Tutkimuksessa huomioitiin erityisesti se, että tutkijat vierailivat tutkimusta tehdessään lastensuojeluyksikössä useamman kerran. Näiden vierailujen aikana oli tärkeää kunnioittaa lasten ja heidän perheidensä yksityisyyttä. Opinnäytetyön tekijöitä sitoi vaitiolovelvollisuus, josta on säädetty Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L 812/2000,15 §).

Ojasalon ja muiden (2009, 48–49) mukaan eettisyys tutkimus- ja kehittämistoiminnassa tarkoittaa suunnilleen samaa kuin yleiset eettiset säännöt ihmisten kanssa toimimisessa. Rehellisyys, avoimuus ja lupauksen pitäminen aikataulujen suhteen olivat sellaisia eettisiä periaatteita, joihin sitouduttiin. Avointa keskustelua käytiin toimeksiantajan, eli yksikön esihenkilön ja vastaavan ohjaajan kanssa pitkin kehittämisprosessia, aina aineiston keruumenetelmien valinnasta lopputuotoksen pohdintaan. Lineaarisen kehittämistyön mallin heikkous näkyi vähäisenä dialogisuutena ohjaajien kanssa. Dialogisuuden parempi toteutuminen olisi vaatinut opinnäytetyön tekijöiltä määrätietoisempaa yhteydenpitoa ohjaajiin ja pidempiaikaisempaa kehittämisprosessia.

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä luotettavuutta arvioidaan lähinnä tiedon käyttökelpoisuuden ja hyödynnettävyyden kautta (Toikko & Rantanen 2009, 121). Tavoitteena oli luoda lopputuotos, joka olisi helposti käyttöön otettava ja tukisi työntekijöitä perhetyön tekemisessä sekä lisäisi vanhempien osallisuutta. Toikko ja Rantanen (2009, 124) ottavat luotettavuuteen liittyen esille myös toimijoiden sitoutumisen merkityksen. Henkilöstön ja tutkijoiden sitoutuminen kehittämisproses-

siin vaikuttaa suoraan lopputuloksen luotettavuuteen. Henkilöstön sitoutumista pyrittiin lisäämään sillä, että aineiston keruumenetelmät olivat osittain osallistavia ja mahdollistavat dialogisuuden toteutumisen. Sitoutumisesta kertoi kaikkien ohjaajien osallistuminen ryhmiin ja kyselyn vastausprosentti, joka oli 78 %. Opinnäytetyöntekijöiden sitoutumista pyrittiin varmistamaan sillä, että opinnäytetyön aiheeksi valittiin tekijöitä kiinnostava teema ja opinnäytetyöntekijöille tärkeä kehittämistoimintaan liittyvä käytännönläheisyys toteutui.

Kehittämistoiminnan luonteeseen kuuluu usein erilaisten aineistojen kerääminen (Toikko & Rantanen 2009, 124). Luotettavuutta lisää se, että aineiston keruumenetelmät palvelevat mahdollisimman hyvin kehittämistoiminnan tavoitetta. Myös se, miten tarkasti tutkimuksen kaikki vaiheet on kuvattu, lisää luotettavuutta (Hirsjärvi ym. 2013, 232; Tuomi & Sarajärvi 2018, 140). Kehittämistyön osa-alueiden kuvailussa on pyritty sellaiseen tarkkuuteen, että lukija saa mahdollisimman selkeän kuvan eri vaiheista. Tutkimuksen analysointia ja tuloksia on lisäksi havainnollistettu kuvien ja taulukoiden avulla.

Luotettavuuteen liittyy myös se, miten teoriaosuuden tiedonhaussa onnistuttiin. Systemaattiseen tiedonhakuun liittyy löydetyn aineiston saannin ja tarkkuuden suhde (Lukin ym. 2021). Tiedonhaku tuotti runsaan saannin, haasteena oli tiedon tarkkuus. Toisaalta laaja alkuaineisto ja siihen perehtyminen antoi monipuolisen kokonais käsityksen aiheesta. Aineiston karsiminen perustui lähdekritiikkiin. Lähdekritiikillä tarkoitetaan sitä, millä perusteilla eri tietolähteet valitaan (Vilkka 2020, 48). Aineiston lopullisina mukaanottokriteereinä oli aineiston luotettavuus, kieli (suomi tai englanti) ja vapaa saatavuus. Lähteinä käytettyjen julkaisujen ajantasaisuudessa on vaihtelua. Kaikista tietoperustaan liittyvistä osa-alueista ei löytynyt monipuolisesti tuoretta tutkimustietoa, esimerkiksi sijainnin perhetyö melko vähän tutkittu aihe Suomessa.

Aaltion ja Puusan (2020, 172) mukaan se, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on aikaisempaa ymmärrystä tutkitusta aiheesta, on hyväksyttävää luotettavuuden kannalta. Toisen opinnäytetyöntekijän yhteys työn kautta tutkimuskohteeseen auttoi löytämään sopivat tavat kerätä juuri tältä henkilöstöltä aineistoa. Myös ymmärrys organisaation toiminnasta auttoi sopimaan sujuvat tavat olla yhteydessä tutkimuskohteeseen. Toisella opinnäytetyön tekijällä ei ollut aikaisempaa kontaktia tutkimuskohteeseen, sen sijaan hänellä oli aikaisempaa kokemusta työelämän kehittämisprojekteista työntekijän roolista käsin. Aaltio ja Puusa (2020) puhuvat esiyymmärryksestä, jota

on voinut kertyä aikaisemman tiedon tai kokemuksen kautta. Ratkaisevaa tutkimuksen luotettavuuden kannalta on se, miten kriittisesti tutkijat pystyvät käsittelemään tätä omaa aikaisempaa ymmärrystään aiheesta. (Aaltio & Puusa 2020, 172.) Pitkin kehittämisprosessia opinnäytetyön tekijät keskustelivat tästä esiyymmärryksestään ja olivat siten tietoisia sen mahdollisesta vaikuttamisesta luotettavuuteen. Kehittämistyötä tehdessä pyrittiin välttämään sitä, että aikaisemmat ennakkokäsitykset ohjaisivat liiaksi opinnäytetyön tekijöiden ajattelua.

9.3 Johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset

Tulokset viittaavat siihen, että kyseisen lastensuojeluyksikön perhetyössä on paljon hyvin toimivia asioita. Yksikössä tehdään ammatillista ja vanhemmuutta tukevaa työtä. Kuten kyselyn tuloksissa todettiin, ohjaajat kokevat saavansa riittävästi tukea perhetyöhön. Lisätukea kuitenkin voisivat tarjota mentorointi sekä säännöllinen, työyhteisön rakenteissa oleva mahdollisuus jakaa omaohjaajien kesken ajatuksia perhetyöstä. Tuloksista selvisi myös, että useampi ohjaaja toivoi perhetyön tueksi lisäkoulutusta. Mitä ja millaista lisäkoulutusta tarvittaisiin, jää toimeksiantajan ja yksikön työyhteisön pohdittavaksi. Yhtenä ehdotuksena toimeksiantajalle esitetään Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen PALOMA-koulutusta, joka edistää osaamista monikulttuurisesta työstä.

Työskentelytapojen ja työn rakenteiden muuttaminen vaatii työyhteisöltä ja johdolta yhteisiä arvovalintoja ja työn resurssointia sekä etenkin esihenkilöiltä päämäärätietoista asennetta muutosten aikaansaamiseksi. Omaohjaajien keskinäisen yhteistyön mahdollistamiseen toivottiin parannusta. Resurssien suuntaamista voidaan ajatella sekä työnantaja- että työntekijälähtöisesti. Työnantaja voi vaikuttaa resurssien suuntaamiseen lähinnä työvuorosunnittelun keinoin. Työntekijän vastuulla on oman työn johtaminen siten, että osaa suunnitella työnsä resurssilähtöisesti. Esimerkiksi hyödyntämällä yllättäenkin eteen tulevat mahdollisuudet toteuttaa perhetyötä.

Ohjaajat toivoivat lisäksi muutoksia yhteistyön rakenteisiin ja työtapoihin sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tällä hetkellä yhteistyö näyttäytyy onnistuvan vaihtelevasti ja siihen vaikuttavat tiedonkulun haasteet, sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja tavoitettavuus sekä vaihtelevat yhteydenpitotavat. Yhteistyön parantaminen ja uusien toimivien työtapojen löytäminen vaatisivat yhteistä kehittämistyötä lastensuojeluyksikön, sosiaalitoimen ja sosiaalityöntekijöiden kesken. Rakenteisiin liittyvät kehittämistarpeet jäävät tässä opinnäytetyössä tarkemmin käsittelemättä, mutta ne ovat potentiaalisia jatkokehittämisen aiheita.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että perhetyön tavoitteiden selkiyttäminen vanhemmille vaatii kehittämistä. Aineiston perusteella tavoitteet ovat tällä hetkellä vanhemmille vain osittain selkeitä. Ohjaajien vastauksista ilmeni, että asiakassuunnitelmiin kirjatusta tavoitteista puuttuu riittävä konkretia. Tavoitteita laadittaessa on tärkeää, että tavoitteet ovat riittävän pieniä ja konkreettisesti ilmaistuja sekä perheen yksilöllisistä tarpeista lähteviä. On myös tärkeää, että vanhemmat saavat oman kappaleen suunnitelmalomakkeesta, jotta suunnitelmiin ja tavoitteisiin voi kotona palata. Tavoitteiden sanoittamisessa ja löytämisessä yksi näkökulma on se, että vanhemmille pystytään konkretisoimaan mitä vanhemmuus ja vanhemmuuden valmiudet ovat, jotta pystytään hahmottamaan perhetyön lähtökohtia ja tuen tarpeita, perheen jälleenyhdistämisen mahdollistumiseksi ja lapsen edun turvaamiseksi. Tähän teemaan paneutuminen on tarpeellinen jatkokehittämiskohde.

Suurimmat haasteet ja kehittämistarpeet perhetyössä liittyivät jaettuun vanhemmuuteen sekä vuorovaikutussuhteeseen vanhempien kanssa. Perhetyötä lastensuojelun sijaishuollossa tekevän ohjaajan on tärkeää pohtia omaa käsitystään perheestä sekä vanhemmuudesta. Ohjaaja ei voi omien kokemusten ja käsitysten pohjalta määrittellä, keitä lapsen perheeseen kuuluu tai millainen vanhemmuus on oikeanlaista. Perhekäsitys ja vanhemmuus ovat monipuolistuneet ja ohjaajan ammatillisuutta on pysyvä ajankohtaisten ilmiöiden tasalla. Myös Laakso (2009, 223) kiinnitti tutkimuksessaan huomiota perhemuotojen ja vanhemmuuden monipuolistumiseen ja näiden näkymiseen lastenkotityössä. Hyvän vuorovaikutussuhteen luomiseksi ohjaajan ymmärrys perheen valinnoista on eduksi. Monikulttuurinen osaaminen tai tietämys esimerkiksi kiintymysvanhemmuudesta voi olla eduksi luottamuksen saavuttamisessa.

9.4 Kehittämistyön suuntaaminen

Aineiston analysoinnin ja tulosten tarkastelun jälkeen käytiin dialogia lastensuojeluyksikön esihenkilöiden kanssa. Dialogin myötä haettiin varsinaisen kehittämistyön suuntaa. Keskustelujen myötä todettiin, että jaetun vanhemmuuden käsittely ja konkretisointi vanhemmille olisi merkitsevää. Myös tunteiden käsittely vanhempien kanssa koettiin tärkeäksi. Lisäksi vanhempien asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen nähtiin merkityksellisenä. Näillä kolmella toimella vanhempien osallisuus lisääntyy ja luottamuksellisen yhteistyösuhteen luominen vanhempiin edistyy. Keskustelun johtopäätöksenä oli, että toimeksiannon osana ollut perhetyön mallinnus tullaan suuntaamaan van-

hemmille (Liite 2). Mallinnuksesta tuli eräänlainen esite vanhemmille, mitä perhetyö tässä lastensuojeluyksikössä on. Lisäksi päätettiin, että opinnäytetyöntekijät miettivät työvälinettä tunteiden käsittelyn tueksi (Liite 3). Työvälineestä toivottiin apuvälinettä erilaisten sijoitukseen liittyvien tunteiden sanoittamiseksi ja keskusteluun nostamiseksi.

Lopputuotoksien kohdalla toteutui kehittämistyölle ominainen syklisyys. Syklisyydellä tarkoitetaan jatkuvaa arviointia ja uudelleen kehittämistä pitkin prosessia (Toikko & Rantanen 2009, 66). Tuotosten esiversioita paranneltiin lastensuojeluyksikön esihenkilöiltä saadun palautteen perusteella. On huomioitava, että tässä kehittämistyössä syklisyys toteutui ainoastaan kehittämisen loppuvaiheessa. Tuotosten testaaminen ja jatkokehittäminen jäivät lastensuojeluyksikön henkilöstön tehtäväksi. Se, miten kehittämistyössä lopullisesti onnistuttiin, selviää vasta käytännön työssä.

Kehittämisprosessin aikana toimeksiantajan kanssa käytiin keskustelua myös siitä, mitä perhetyö ei ole. Perhetyö ei ole terapiaa, joten tarvittaessa vanhempi tulee ohjata terapian tai muiden palveluiden piiriin. Käytännön perhetyössä voi olla haastavaa rajata, minkä verran sijoituksen aiheuttamien tunteiden käsittely kuuluu perhetyöhön ja milloin se kuuluisi terapiaan. Lapsen sijoituksen taustalla voi myös olla monenlaisia tekijöitä, jotka vaativat psykiatrista osaamista ja terapiaa. Lisäksi ohjaajan kyky ja mahdollisuudet tukea vanhempia tilanteen käsittelyssä tai ymmärtää vanhempien kokemia tunteita ovat rajalliset. Perheen voi ohjata vertaistuen piiriin käsittelemään sijoitusta ja tunteita. Kujala (2003) painottaa vertaistuen merkitystä eri elämäntilanteissa. Saman asian kokeneet ihmiset pystyvät tunnetasolla ymmärtämään toisiaan ja tukemaan sekä tsemppaamaan toisiaan. Lapsen huostaanotosta puhuminen vertaisille voi olla helpompaa kuin läheisille tai huostaanotto päätöksen tehneelle sosiaalityöntekijöille tai muille sosiaalihuollon työntekijöille, etenkin jos vanhemmat eivät hyväksy sijoitusta. (Kujala 2003, 14–20.) Lisäksi Pätäri (2018) kuvaa vanhemman ja työntekijän suhdetta hierarkkiseksi, sillä työntekijällä on enemmän tietoa lastensuojelusta yleisesti sekä sen prosesseista ja lainsäädännöstä. Hierarkkisuus voi vaikuttaa siihen, että työntekijälle on vaikea avautua. (Pätäri 2018, 142–143.)

Yksi näkökulma kehittämiseen on käyttää kehittämisen pohjana ongelmien sijaan hyvin toimivia asioita. Kehittämistä voi ajatella voimavaralähtöisesti panostamalla niihin asioihin, jotka jo toimivat. Lähtökohtaisesti ei lähdetä ratkaisemaan ongelmaa tai haastetta, vaan ammatillisuutta vahvistamalla vaikutetaan haasteiden vähenemiseen. Toikon ja Rantasen (2009) mukaan onnistuneessa

kehittämisessä tarvitaan kuitenkin ongelmien sanoittamista ja esille nostamista. Ongelmat toimivat usein lähtölaukauksena kehittämistyölle. Yksistään ongelmista käsin kehittäminen ei ole tuloksellista, rinnalla tarvitaan hyvin toimivien asioiden vahvistamista. (Toikko & Rantanen 2009, 57.) Kehittämistyön suunnaksi valittiin ohjaajien jo valmiiksi vahvan osaamisen lisätuki, jolla vastattaisiin vanhemmuuden haasteisiin. Tällaisella lähestymistavalla saatiin kehittämistyön molemmat ulottuvuudet, vahvuudet ja haasteet samaan aikaan läsnä oleviksi.

Kehittämistyön suuntaaminen vaati tasapainottelua vanhemman kuntouttamisen ja lapsen edun pohdinnan välillä. Lastensuojeluyksikössä tehtävän perhetyön tarkoitus ei ole ensisijaisesti vanhemman kuntouttaminen, vaan yhteydenpidon turvaaminen lapsen ja vanhemman välillä sekä lapsen kotiin palaamisen mahdollistaminen saamalla aikaan muutos lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa (Laakso 2009, 221). Useissa keskusteluissa palattiin lapsen edun määrittelyyn ja siihen, että lastensuojelu toimii lapsen edun mukaisesti. Perhetyössä työskennellään lapsen vanhempien ja muun lähipiirin kanssa, mutta lapsen etu on lähtökohta kaikelle, myös perhetyössä.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Toim. A. Puusa & P. Juuti. Helsinki: Gaudeamus. Viitattu 21.9.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellislibrary.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.
- Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 2017. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Viitattu 14.7.2022. Saatavilla <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>.
- Avioero. N.d. Tilastokeskus. Viitattu 19.9.2022. <https://www.stat.fi/meta/kas/avioero.html>.
- Boddy, J., Statham, J., Danielsen, I., Geurts, E., Join-Lambert, H. & Euillet, S. 2013. Beyond contact: Work with families of children placed away from home in four European countries. University of Sussex. Viitattu 3.9.2022. <https://www.scie-socialcareonline.org.uk/>.
- Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia: Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 14. uud. p. Helsinki: WSOYpro.
- Eriksson, E. & Arnkil, T. E. 2012. Huoli puheeksi – opas varhaisista dialogeista. Stakes Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus, Oppaita 60. 8. painos. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 16.9.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Forsell, M. & Kuoppala, T. 2022. Lastensuojelu 2021. Tilastoraportti. THL. Viitattu 7.8.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144518/Lastensuojelu_2021_korjattu_07062022.pdf?sequence=5&isAllowed=y.
- Golding, K. S. & Lätti, E. 2014. Hoitava kiintymys – terapeutin vanhemmuus: Käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille. Tampere: PT-Kustannus.
- Hietanen, P. & Niininen, L. 2019. Yhteistyövanhemmuuden kolmio työvälisenä. Teoksessa Yhteistyövanhemmuus – yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Toim. P. Hietanen, V. Keinonen ja M. Kettunen. Ensi- ja turvakotien liitto, 38–49.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 18. painos. Helsinki: Tammi.
- Hoikkala, S. & Heinonen, H. 2013. Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. Viitattu 8.7.2022. [https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Samalla_puolella_Nakokulmia_perheiden_jalleenyhdistämiseen_lastensuojelussa.pdf](https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Samalla_puolella_Nakokulmia_perheiden_jalleenyhdistamiseen_lastensuojelussa.pdf).
- Holland, S. & Crowley, A. 2012. Looked-after children and their birth families: using sociology to explore changing relationships, hidden histories, and nomadic childhoods. Child & family social work, 18, 1, 57-66. Viitattu 3.8.2022. <https://janet.finna.fi>, Cinahl.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Viitattu 13.7.2022. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf.

Kaikko, K. & Friis, L. 2013. Menetelmät lastensuojelun tukena. Julkaisussa Lastensuojelun ytimissä. Toim. M. Bardy. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 108–120.

Kalland, M. 2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Toim. A. Viinikka. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 26–38.

Koivisto, M., Säynäjäkangas, J. & Forsberg, S. 2019. Palvelumuotoilun bisneskirja. Helsinki: Alma Talent.

Korvela, P. & Tuomi-Gröhn, T. 2014. Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohdissa. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. Viitattu 1.9.2022. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153029/Arjen-rakentuminen-kokonaan.pdf?sequence=15&isAllowed=y>.

Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet: Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki: Sininauhaliitto.

Kumppanuusvanhemmaksi – kun lapsi syntyy kahden kodin lapseksi. N.d. Sateenkaariperheet ry:n Kumppanuusvanhemmaksi -hankkeen verkkosivu. Viitattu 19.9.2022. <https://www.kumppanuusvanhemmaksi.fi/>.

L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Viitattu 5.8.2022. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#mvs>.

L 361/1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Viitattu 16.9.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>.

L 417/2007. Lastensuojelulaki. Viitattu 5.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

L 812/2000. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Viitattu 5.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>.

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkotityöstä. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Viitattu 30.6.2022. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 19.9.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Helsinki: THL. Viitattu 9.8.2022.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%c3%962017_7_Kohti%20suomalaista_040417.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lapset puheeksi -työn lähtökohtia ja teoreettista taustaa. N.d. Mielenterveystalo. Viitattu 9.8.2022. https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/lapset_puheeksi/Pages/kulmakivet.aspx.

Lastensuojelun laatusuositus. 2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 31.7.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Lukin, P., Isojärvi, J., Mäkelä, S. & Peltonen, T. 2021. Systemaattinen tiedonhaku. Opas. Tampereen yliopiston kirjasto. Viitattu 25.8.2022. <https://libguides.tuni.fi/systemaattinen-tiedonhaku>.

Mateos Inchaurredo, A., Fuentes-Pelaéz, N., Pastor Vicente, C. & Mundet Bolos, A. 2018. Good professional practices for promoting positive parenting and child participation in reunification processes. *Child & family social work*, 23, 4, 574-581. Viitattu 29.7.2022. <https://janet.finna.fi>, Cinahl.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus: Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. 5. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus.

Näkki, P. & Sayed, T. 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Helsinki: Edita.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro.

Palvelumuotoilu: Jäsennä käyttäjätietoa empatiakartalla. 2021. Ideapakka. Viitattu 26.10.2022. <https://ideapakka.fi/blogi/palvelumuotoilu-empatiakartta/>.

Pekkarinen, E. 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Asiantuntijoiden näkökulmia. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Viitattu 13.7.2022. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf>.

Perheet. 2022. Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskus. Viitattu 3.10.2022. <https://www.stat.fi/tilasto/perh#pastPublications>.

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lasten huostaanotossa. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Viitattu 1.7.2022. http://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa.pdf.

Pohjola, K. 2005. Perhe ja lapsen perhe. Teoksessa Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Toim. M. Reijonen. Keuruu: PS-Kustannus, 43–60.

- Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Toim. A. Puusa & P. Juuti. Helsinki: Gaudeamus, 141–152. Viitattu 21.9.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellislibrary.
- Pyhäjoki, J. 2005. Dialogisuus auttamistyön verkostoissa. Teoksessa Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Toim. M. Reijonen. Keuruu: PS-Kustannus, 71–91.
- Pätäri, T. 2018. Toimivia lastensuojelutyön malleja. Teoksessa Tahto tehdä toisin – Uusia toimintatapoja lastensuojeluun. Toim. T. Pätäri & M. Ylikännö. Helsinki: Tietosanoma, 128–145.
- Reijonen, M. 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Toim. M. Reijonen. Keuruu: PS-Kustannus, 7–15.
- Ristikangas, V., Ristikangas M-R. & Alatalo, M. 2019. Valmentava mentorointi. 1.p. Helsinki: Kaupakamari.
- Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOY.
- Rönkkö, L. 2008. Ratkaisu- ja voimavarakeskeinen näkökulma vuorovaikutuksessa. Julkaisussa Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Toim. M.Vilen, P.Leppämäki & L. Ekström. Helsinki: WSOY, 171–192.
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun materiaaleja 108. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 13.7.2022. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>.
- Siviilisäädyn muutokset 2020. 2021. Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskus. Viitattu 19.9.2022. https://www.stat.fi/til/ssaaty/2020/ssaaty_2020_2021-06-18_tie_001_fi.html.
- Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa. 2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 9.8.2022. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeeminen-toimintamalli-lastensuojelussa>.
- Tiili, A. & Kuokkanen, J. 2021. Lapsen vuoksi. Lastensuojelun laitoshoidon vetovoimatekijät ja alalta työntävät tekijät. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu. Viitattu 19.9.2022. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/03/Lapsen-vuoksi-Lastensuojelun-laitoshoidon-vetovoimatekijat-ja-alalta-tyontavat-tekijat.pdf>.
- Terävä, J. & Böök, M. L. 2019. Yhteistyövanhemmuus eron jälkeen – mitä, miksi ja miten? Teoksessa Yhteistyövanhemmuus – yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Toim. P. Hietanen, V. Keinonen ja M. Kettunen. Ensi- ja turvakotien liitto, 11–19.

- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisssessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press. Viitattu 1.7.2022. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Viitattu 3.9.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellibslibrary.
- Uusimäki, M. 2005a. Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Toim. M. Reijonen. Keuruu: PS-Kustannus, 17–42.
- Uusimäki, M. 2005b. Perhetyötäkö kaikki? Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisu. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 3.9.2022. <https://finna.fi>, <https://ekollega.fi/>.
- Vanhemmuuskumppanuus. N.d. Artikkelit Sateenkaariperheet ry:n verkkosivuilla. Viitattu 19.9.2022. <https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/vanhemmuuskumppanuus/>.
- Viinikka, A., Sourander, J. & Oksanen, E. 2014. Reflektiivinen työote. Julkaisussa Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Toim. A. Viinikka. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 67–74.
- Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä: Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.
- Vilkkä, H. 2020. Akateemisen lukemisen ja kirjoittamisen opas. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ylitalo, P. 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Kuntaliitto ja Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Viitattu 8.8.2022. https://vslk.fi/uploads/files/519352_Roolikartta_verkojulkaisu.pdf.

Liitteet

Liite 1. Kysely ohjaajille

Taustakysymykset

1. Oma työkokemuksesi sijaishuollon perhetyöstä? Vastausvaihtoehdot: alle vuosi, 1–3 vuotta, yli 3 vuotta, ei kokemusta.
2. Kuinka monen lapsen omaohjaajana tällä hetkellä työskentelet? Vastausvaihtoehdot: yhden lapsen, kahden lapsen, kolmen tai useamman, en ole tällä hetkellä kenenkään omaohjaajana.

Näkemyksiä lastensuojeluyksikön perhetyöstä

1. Kuvaile perhetyötä lastensuojeluyksikössä. Millaista se on ja kuinka sitä itse toteutat?
2. Omaohjaajat toteuttavat perhetyötä yhteistyössä keskenään. Millaisena yhteistyö näyttäytyy? Tarvitseeko sitä kehittää?
3. Mikä on mielestäsi perhetyön tavoite?
4. Ovatko perhetyön tavoitteet mielestäsi työntekijöille selkeitä? Vastausvaihtoehdot: Kyllä/ei/osittain.
5. Ovatko perhetyön tavoitteet mielestäsi vanhemmille selkeitä? Vastausvaihtoehdot: Kyllä/ei/osittain.
6. Mikä tai mitkä seuraavista menetelmistä voisi/voisivat auttaa yhteisten perhetyön tavoitteiden löytämisessä vanhempien kanssa? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon. Vastausvaihtoehdot: vanhemmuuden roolikartta, tunnekortit tai muut vastaavat kortit, tarkempi yhteistyön suunnittelu-lomake, läheisneuvonpito, luovat menetelmät (esim. piirtäminen tai kirjoittaminen), jokin muu, mikä?

Tuki perhetyön tekemiseen

1. Koetko saavasi riittävästi tukea perhetyön tekemiseen? Vastausvaihtoehdot: Kyllä/ei.
2. Jos vastasit edelliseen kysymykseen ei, niin mihin erityisesti kaipaisit tukea?
3. Mikä tai mitkä seuraavista vaihtoehdoista voisi/voisivat tukea sinua perhetyön tekemisessä? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon. Vastausvaihtoehdot: kirjallinen ohjeistus, mentorointi, lisäkoulutus, tiiviimpi tuki esihenkilöiltä, säännöllinen työyhteisön rakenteissa oleva mahdollisuus jakaa ajatuksia perhetyöstä, jokin muu, mikä?

Perhetyön moniammatillisuus

1. Sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu vanhempien tukemisessa. Käytännön arjessa sijaishuolto-paikka on kuitenkin eniten vanhempien kanssa tekemisissä. Miten yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa sujuu? Tarvitseeko sitä kehittää?

Perhetyön haasteet ja onnistumiset

1. Millaisia haasteita olet kohdannut perhetyötä tehdessäsi?
2. Millaisia onnistumisia olet kokenut perhetyötä tehdessäsi?

Liite 2. Perhetyön esite, etusivu

VANHEMMALLE

Lapsen sijoitus voi olla kriisi
koko perheelle.

Kaikesta saa puhua, kaikki
tunteet ovat sallittuja!

Yksikkö X:n ohjaajat ovat
lastasi ja sinua varten!

Lapsen
omaohjaaja on
myös
vanhemman
työntekijä.

Vanhempi, olet tärkeä!

Sijoituksen alussa tutustutaan
rauhassa.
Luottamuksen rakentaminen ja
avoimuus on meille tärkeää.
Yhteistyö perheenne kanssa on
yksilöllistä ja suunnitelmallista.

Keskitymme
voimavaroihin ja
ratkaisujen
löytymiseen!

Uskalla tuoda asiantuntijuutesi
lapsestasi esiin!

Perhetyön tavoitteet muuttuvat
ja elävät lapsen sijoituksen
myötä.
Sovitaan tavoitteista yhdessä!

Perhetyö on yhteistyötä!

Ole matalalla kynnyksellä yhteydessä
yksikkö X:ään! Puh. xxx-xxxxxxx

Liite 2. Perhetyön esite, takasivu

SOVIMME YHTEYDENPIDOSTA:

Lapseni omaohjaajat ovat:

Toivon, että minuun pidetään yhteyttä (millä tavoin, kuinka usein) :

Toivon yhteydenpitoa erityisesti näistä asioista:

Lapsen perheeseen kuuluvat:

Muita lapselle tärkeitä ihmisiä ovat:

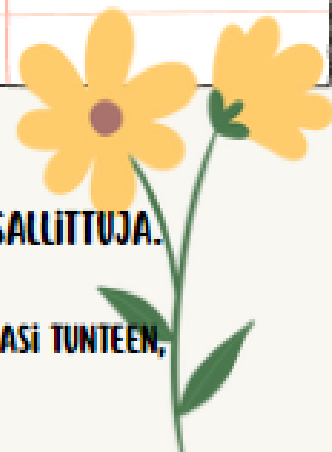
Liite 3. Työväline tunteiden käsittelyn tueksi

TUNTEITA, JOITA LAPSEN SIJOITUS VOI HERÄTTÄÄ

KATEUS	Kiitollisuus	VIHA
HÄPEÄ	LUOTTAMUS	TURHAUTUMINEN
ULKOPUOLISUUDEN TUNNE	LAMAANNUS	ÄRTYMYS
EPÄTOIVO	ARVOTTOMUUS	PETTYMYS
AHDISTUS	YKSINÄISYYS	PELKO
SUUTTUMUS	HÄMMÄSTYS	HELPOTUS
TURVATTOMUUS	EPÄTODELLISUUDEN TUNNE	LEVOLLISUUS
SURU	SYLLISYYS	MUSTASUKKAISUUS
TUSKAIKUUS	EPÄONNISTUMINEN	UUPUMUS
KELVOTTOMUUS	TYHJYYS	
VÄSYMYS		

KAIKKI NÄISTÄ TUNTEISTA OVAT NORMAALEJA JA SALLITTUJA.

TYHJÄÄN LAATIKKON VOIT KIRJOITTA SELLAISEN TUNTEMASI TUNTEEN,
JOTA EI LÖYDY LISTASTA.

Liite 4. Aineistonkeruuseen liittyvä saatekirje

Hei lastensuojeluyksikkö x:n työntekijä,

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Olemme tekemässä toimeksiantona opinnäytetyötä lastensuojeluyksikkö x:n **perhetyön kehittämisestä**. Teemme opinnäytetyön tutkimuksellisenä kehittämistyönä ja sen tarkoituksena on luoda perhetyön mallinnus osana lastensuojeluyksikkö x:n palvelumuotoiluprosessia. Tavoitteenamme on tukea teitä ohjaajia perhetyön toteuttamisessa ja samalla yhtenäistää lastensuojeluyksikkö x:n perhetyötä. Tavoitteena on lisäksi edistää vanhempien osallisuutta erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa.

Keräämme tutkimusaineistoa syyskuun 2022 aikana. Osallistumme xx.x.2022 henkilökunnan työyhteisöpäivään. Päivän aikana keräämme aineistoa palvelumuotoilun keinoin, asiakasprofiilien luomisen ja empatiakartan avulla. Valitsemiemme menetelmien avulla pyrimme saamaan esille teidän ajatuksenne ja kehittämisideanne perhetyöhön liittyen sekä lisäämään asiakasymmärrystä. Voitte halutessanne valmistautua kehittämispäivään etukäteen pohtimalla perheiden kanssa tehtävän työn onnistumisia ja haasteita. Keräämme aineistoa myös Webropol- kyselyllä, joka toteutetaan ajalla 15.9.–21.9.2022

Muistutamme vielä, että osallistuminen kehittämistyöhön on vapaaehtoista ja luottamuksellista. Missään kehittämistyön vaiheessa osallistujien henkilöllisyys ei tule muiden kuin meidän opinnäytetyön tekijöiden tietoon. Valmis opinnäytetyö tullaan julkaisemaan ositteessa www.theseus.fi syksyn 2022 aikana. Opinnäytetyötämme ohjaa lehtori Merja Nybacka. Voitte ottaa yhteyttä meihin missä tahansa tutkimuksen vaiheessa, mikäli haluatte kysyä tai muuten keskustella tutkimuksesta.

Yhteistä kehittämistä innolla ja mielenkiinnolla odottaen,

opinnäytetyön tekijöiden nimet ja yhteystiedot (sähköpostiosoite ja puhelinnumero)

Liite 5. Suostumuslomake

Aineistonkeruuseen liittyvä suostumuslomake

Suostun osallistumaan lastensuojeluyksikkö x:n perhetyön kehittämiseen. Minulle on selvitetty opinnäytetyön tarkoitus ja kehittämistyössä käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että henkilöllisyyteni jää ainoastaan tutkijoiden tietoon. Minua koskevaa aineistoa käytetään ainoastaan tähän tutkimukseen ja aineisto hävitetään tutkimuksen jälkeen. Aineisto anonymisoidaan, joten minua ei voida henkilönä yhdistää sen sisältöön. Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni.

Päiväys

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 6. Empatiakartta

